

І. Л. Георгізова

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
З ДИСЦИПЛІНИ
«МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»**

Черкаси – 2016

УДК 342.553
ББК 67.71 р 30
Г 36

Рецензенти:

Провідний фахівець з навчально-консультативної роботи
Черкаського ІМАУП, кандидат юридичних наук, доцент
А. С. Колісник

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького
Г. А. Волошкевич

Георгізова І. Л. Навчально-методичний посібник з дисципліни
«Муніципальне право України» / І. Л. Георгізова. – Черкаси : ФОП
О. Ф. Нечитайло «Поліграфічний центр», 2016. – 74 с.

Дисципліна «Муніципальне право України» передбачає загальний виклад змісту міжнародно-правових стандартів та загальних положень законодавства України, що регулює конституційне право територіальної громади на місцеве самоврядування. Зміст курсу обумовлюється трьох-аспектністю розуміння суті місцевого самоврядування: принцип організації публічної влади на місцях, що розглядається як «засада конституційного ладу України»; колективне право територіальної громади; комплексний інститут права.

УДК 342.553
ББК 67.71 р 30
Г 36

Зміст

Вступ.....	4
1. Тематика та зміст семінарських занять.....	7
Змістовий модуль 1. Загальнотеоретичні основи муніципального права.....	7
Тема № 1. Муніципальне право як галузь права, наука та навчальна дисципліна.....	7
Тема № 2. Історико-теоретичні засади місцевого самоврядування: світовий та український досвід.....	10
Тема № 3. Правове регулювання статусу суб'єктів муніципально-правових відносин.....	13
Тема № 4. Система місцевого самоврядування: поняття, структура, функції та повноваження.....	15
Тема № 5. Правове регулювання основних форм участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування.....	19
Тема № 6. Гарантії прав місцевого самоврядування.....	22
Тема № 7. Відповідальність за порушення норм муніципального права.....	26
Змістовий модуль 2. Правове регулювання організації та функціонування окремих інститутів муніципального права в Україні.	28
Тема № 8. Правовий статус сільських, селищних, міських голів та голів районної, обласної, районної в місті раді.....	28
Тема № 9. Правовий статус місцевих рад.....	31
Тема № 10. Правовий статус виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.....	34
Тема № 11. Правовий статус депутатів місцевих рад.....	37
2. Самостійна робота студентів.....	38
Тема № 1. Правове регулювання статусу муніципальних службовців.	39
Тема № 2. Особливості здійснення місцевого самоврядування в різних містах України.....	43
Тема № 3. Електронне муніципальне урядування: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні.....	46
Тема № 4. Матеріально-фінансова основи місцевого самоврядування	48
3. Індивідуальні завдання.....	52
3.1. Тематика рефератів.....	53
3.2. Тестові завдання.....	55
3.3. Ситуаційні задачі.....	60
4. Перелік рекомендованої літератури.....	64
5. Термінологічний словник.....	67

Вступ

Навчальна дисципліна «Муніципальне право України» вивчається відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за галуззю знань 0304 «Право» напряму/спеціальності 6.030401 «Правознавство» в обсязі 108 годин протягом 4 семестру. На аудиторні заняття для студентів денної форми навчання відведено 46 годин (лекції – 24 години, семінарські заняття – 22 години). Самостійна та індивідуальна робота для студентів денної форми навчання передбачена в обсязі 64 години. Форма підсумкового контролю – залік.

Дисципліна «Муніципальне право України» передбачає загальний виклад змісту міжнародно-правових стандартів та загальних положень законодавства України, що регулює конституційне право територіальної громади на місцеве самоврядування. Зміст курсу обумовлюється трьох-аспектністю розуміння суті місцевого самоврядування: принцип організації публічної влади на місцях, що розглядається як «засада конституційного ладу України»; колективне право територіальної громади; комплексний інститут права.

Навчальна дисципліна «Муніципальне право» має фаховий характер. Підготовка за цією дисципліною повинна забезпечувати студентам належний рівень професійних знань, які можуть бути реалізовані у практиці державотворення нашої країни. Окрім того, що воно розвиває загальну професійну культуру будь-якого юриста, досить важливим є і практичне значення відповідних знань. Насамперед для тих студентів, що готуються до служби в органах місцевого самоврядування.

Відповідно до Конституції України народ здійснює свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Однак в умовах радикальних соціально-економічних і політичних змін трансформуються ідеології, життєві стилі, престижні оцінки, відбувається зміна культурних систем, які служать формулою легітимації існуючого соціального порядку і визначають реальне сприйняття громадянами України не тільки діяльності та ефективності держави, а і місцевого самоврядування. Це обумовлено тим, що саме місцеве самоврядування має сприяти реалізації більшості прав і свобод громадян, виражаючи їх інтереси і виступаючи дієвим інструментом їх захисту.

Саме на локальному рівні, – у межах місцевого самоврядування та процесах інституціоналізації муніципальної влади, – найбільш рельєфно проявляється та знаходить свою апробацію ідея цінності людської особи, її прав та свобод. Адже визнання та становлення в Україні місцевого самоврядування, глибокі економічні і політичні перетворення у суспільстві і формування на цій основі нової демократичної державності безпосередньо пов'язані з виробленням і практичною реалізацією принципів нових для нас підходів до прав та свобод людини, до вирішення як загальнодержавних, так і

регіональних, а також місцевих проблем у даній сфері. Також місцеве самоврядування має створити умови для формування у людському співтоваристві відчуття громадянськості – однієї з тих базових, наріжних рис цивілізованого демократичного суспільства, які знаходяться у фундаменті соціуму.

У цьому плані місцеве самоврядування, тим самим, відіграє вагомий роль у процесі формування громадянського суспільства, враховуючи, що усі права, свободи та масові види соціально-політичної активності, різні недержавні прояви суспільного життя людей зароджуються та у кінцевому рахунку реалізуються у територіальних громадах, які утворюють соціальну базу громадянського суспільства.

В запропонованому посібнику містяться окрім загальних методичних рекомендацій, ряд практичних завдань, зокрема, пропонується надати визначення переліку понять, вирішити тестові завдання, написати реферати з найактуальніших питань сучасної науки муніципального права. До кожної теми додаються контрольні запитання для самоперевірки. Також до деяких тем курсу пропонується самостійно скласти схеми чи порівняльні таблиці. Окремим блоком в навчально-методичному посібнику пропонується вирішити перелік ситуаційних задач, що дозволить студенту-правнику спробувати застосувати отримані протягом навчального курсу теоретичні знання на практиці.

Метою викладання дисципліни оволодіння студентами знаннями теорії та практики місцевого самоврядування, вивчення генезису розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні, ознайомлення з чинною моделлю місцевого самоврядування та механізмом взаємодії органів публічної влади в галузі місцевого самоврядування.

Завданням вивчення дисципліни «Муніципальне право України» – вивчення теорії організації самоврядної (комунальної, муніципальної) влади та змісту чинного законодавства України про місцеве самоврядування;

– проведення системного аналізу практики застосування законодавства про місцеве самоврядування на рівні окремих територіальних громад;

– ознайомлення з тенденціями розвитку локального нормотворення та правозастосування та відповідними факторами впливу;

– розвиток у студентів навиків самостійної творчої роботи при закріпленні теоретичних знань в процесі проведення семінарських занять.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:**

– завдання, функції, муніципально-правовий статус територіальної громади та її представницьких органів;

– організаційно-правові форми діяльності суб'єктів муніципального права;

– статус депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів;

– особливості організації та проходження служби в органах місцевого самоврядування та в їх апараті;

– засади матеріального та фінансового функціонування територіальної громади;

– джерела формування доходної частини бюджетів місцевого самоврядування;

Уміти:

– застосовувати на практиці теоретичні знання щодо загальних засад місцевого самоврядування в Україні;

– використовувати нормативно-правові акти в галузі муніципального права;

– визначити шляхи розв’язання муніципально-правових конфліктів на рівні конкретної територіальної громади;

– визначення регулятивних можливостей та ефективності нормативно-правових актів в галузі муніципального права;

– всебічного і глибокого правового аналізу запропонованих спірних ситуацій, що виникають на муніципальному рівні;

– вільного володіння і застосування на практиці науковим, нормативним та інтерпретаційним матеріалом.

1. Тематика та зміст семінарських занять

Змістовий модуль 1. Загальнотеоретичні основи муніципального права

Тема №1. Муніципальне право як галузь права, наука та навчальна дисципліна.

План.

1. Поняття, предмет та методи муніципального права.
2. Система муніципального права: муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути. Класифікація муніципально-правових норм.
3. Джерела муніципального права: поняття, види та класифікація.
4. Муніципальне право як наука. Предмет, система, джерела. Функції та методологія науки муніципального права.
5. Муніципальне право як навчальна дисципліна: поняття, система.

Теми рефератів:

1. Особливості норм муніципального права України.
2. Можливість та доцільність виділення муніципального права України в самостійну галузь національного права.
3. Місце статуту територіальної громади у системі джерел муніципального права України.
4. Порівняльна характеристика муніципально-правових норм із нормами інших галузей прав: конституційного, адміністративного, екологічного.
5. Проблемність назви муніципального права.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про поняття, предмет та метод муніципального права, слід зазначити, що ця галузь права – комплексна, оскільки її норми регулюють або об'єктивно мають регулювати суспільні відносини, що є предметом впливу ряду традиційних та інших загальновизнаних галузей права, насамперед конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, земельного та ряду інших галузей публічного і приватного права.

Отже, муніципальне право в системі права України являє собою комплексну галузь публічного права, норми якої регулюють насамперед і головним чином організацію і здійснення влади територіальними громадами та утворюваними ними органами в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Проблемність назви «муніципальне право» полягає передусім у тому, що в Конституції України використаний термін «місьцеве самоврядування» і не вживається термін «муніципалітет», під яким, зазвичай, розуміють сукупність виборних органів системи місцевого самоврядування, «муніципальне

утворення» як міське чи сільське поселення, в межах якого здійснюється місцеве самоврядування і існує муніципальна власність, місцевий бюджет, виборні органи місцевого самоврядування. Разом з тим у Конституції України як одна з форм власності закріплюється комунальна власність - власність територіальних громад сіл, селищ, міст. Тому деякі вчені пропонують називати нову галузь права комунальним правом, яке по суті є правом місцевого самоврядування.

Під предметом слід розуміти суспільні відносини, які виникають у процесі вирішення територіальними громадами, органами та посадовими особами публічної влади питань місцевого значення, а також забезпечення на місцевому рівні прав і свобод людини та законних інтересів територіальних колективів і соціальних груп.

Не менш дискусійним є питання про метод муніципального права, що, як і метод будь-якої галузі права, є способом її впливу на суспільні відносини. Метод правового регулювання, як відомо, є другим, після предмета правового регулювання, системоутворюючим чинником для галузі права. Досить поширеним є твердження, що методами муніципального права є імперативний, диспозитивний, рекомендаційний та декларативний.

Наступне питання стосується система муніципального права до якої входять муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути. Слід мати на увазі, що муніципально-правові норми, як і норми інших галузей права, поділяються на кілька видів, зокрема, за їх суттю, змістом, формами, джерелами, місцем і часом дії, об'єктами і суб'єктами муніципальних правовідносин тощо.

Муніципально-правова норма – це встановлений народом, державою (в тому числі шляхом ратифікації), територіальною громадою або органами місцевого самоврядування загальнообов'язковий припис, що містить правило поведінки суб'єктів суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування, розраховане на багаторазове застосування, забезпечене організаційно, матеріально-фінансово, а в разі необхідності іншими засобами, у тому числі примусу публічної влади.

Також до основних складових системи муніципального права належать його інститути. Вони являють собою групи правових норм, що регулюють найбільш споріднені муніципальні відносини, тобто системи відносин у сфері місцевого самоврядування. Наявність інститутів муніципального права об'єктивно зумовлюється насамперед наявністю відносно самостійних, внутрішньо споріднених за змістом і формою груп муніципальних відносин, наприклад місцеві вибори, референдуми та інші форми безпосереднього волевиявлення територіальних громад, організація і діяльність представницьких органів місцевого самоврядування, організація і діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування, статус сільських, селищних, міських голів тощо.

Наступне питання стосується джерел муніципального права. Система джерел муніципального права є досить розгалуженою. Основними видами джерел муніципального права є: Конституція України, міжнародно-правові акти ратифіковані парламентом (Європейська хартія місцевого самоврядування), Закони України («Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про органи самоорганізації населення», «Про столицю України – місто-герой Київ», «Про транскордонне співробітництво» тощо), підзаконні нормативно-правові акти органів державної влади, нормативно-правові акти суб'єктів системи місцевого самоврядування, нормативно-правові акти органів влади Автономної Республіки Крим, нормативний договір, рішення виборчих комісій.

Розглядаючи питання про муніципальне право як науку слід мати на увазі, що під наукою муніципального права розуміється система наукових ідей, теорій, концепцій, знань, що розкривають закономірності визнання, становлення та розвитку муніципальної влади та муніципальних прав особистості, порядок їх реалізації та гарантування, форми та методи діяльності територіальних громад, їх органів та посадових осіб у процесі вирішення питань місцевого значення, а також особливості муніципального права як галузі права. Також особливу увагу слід приділити визначенню предмета, система, джерел, функціям та методології науки муніципального права.

Останнє питання стосується муніципального права як навчальної дисципліни. «Муніципальне право» як навчальна дисципліна являє собою систему знань, одержаних наукою муніципального права і практикою його створення і реалізації. Вона виокремилася в особливий напрям вітчизняного правознавства та державознавства і є складовою частиною української правової науки. Як навчальна дисципліна муніципальне право має більш вузький зміст, аніж наука, оскільки вивчається в рамках програм, тематичних і учбових планів навчального курсу. Новий предмет у системі юридичної освіти не підміняє інші навчальні дисципліни, а впливає та стимулює розвиток різних сфер вітчизняного правознавства, сприяючи досягненню якісно нового рівня юридичної освіти в країні. Цілісний характер даної галузі знань визначається єдністю її об'єкта – місцевого самоврядування.

Дайте визначення понять.

Муніципальне право як галузь права; предмет муніципального права; метод муніципального права; джерела муніципального права; муніципально-правові відносини; інститут права; норма права; суб'єкти, об'єкти муніципального права; муніципальне право як наука права; функції науки муніципального права; муніципальне право як навчальна дисципліна.

Контрольні запитання.

1. Муніципальне право: загальна характеристика.
2. Співвідношення право як галузь права, наука та навчальна дисципліна.
3. Система муніципального права: муніципально-правові інститути та норми. Їх класифікація.
4. Які існують позиції вчених щодо назви галузі «муніципальне право». В чому полягає дискусійність даної проблеми?
5. Назвіть та охарактеризуйте основні джерела муніципального права України як галузі права в чому полягає їх специфіка порівняно з джерелами інших галузей права?

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 3; 4; 7; базова: 1; 2; 3; 4 ;5; допоміжна: 1; 2; 4; 5;14; 15;16;18; 29.*

Тема № 2. Історико-теоретичні засади місцевого самоврядування: світовий та український досвід.

План.

1. Зародження та розвиток місцевого самоврядування: історичний аспект.
2. Поняття та сутність місцевого самоврядування.
3. Правова природа сучасних теорій та характеристика основних моделей місцевого самоврядування в світовій практиці.
4. Принципи місцевого самоврядування України: поняття, види, правове закріплення.
5. Функції та повноваження місцевого самоврядування в Україні.
6. Конституційні засади взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування.

Тематика рефератів.

1. Роль Магдебурзького права в становленні та розвитку місцевого самоврядування.
2. Принцип субсидіарності місцевого самоврядування.
3. Конституційні засади взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про зародження та розвиток місцевого самоврядування слід мати на увазі, що місцеве самоврядування в його сучасному розумінні з'явилося в середині XIX ст., і сам термін «місцеве самоврядування» вперше ввів в користування німецький юрист Рудольф Гнейст для визначення такого виду управління на місцях, за якого територіальні

громади, що історично склались, законодавчо були наділені правом самостійного вирішення місцевих проблем. При цьому діяльність самоврядних громад була вільна від державної адміністрації та її чиновників на місцях. У Західній Європі та Північній Америці за останні двісті років право на місцеве самоврядування, незважаючи на значну різноманітність систем, стало конституційно визнаним у більшості держав. Конституційні норми в цих країнах гарантують муніципалітетам, провінціям, іншим регіональним та територіальним угрупованням право самостійного урядування і а самоорганізації. Зовсім недавно всі посткомуністичні держави Східної Європи внесли положення про місцеве самоврядування до своїх конституцій та законів.

Наступне питання стосується поняття та сутності місцевого самоврядування. Слід зазначити в Україні місцеве самоврядування визнається й гарантується на конституційному рівні.

Аналіз конституційних норм дозволяє зробити висновок, що місцеве самоврядування треба розглядати, як один із фундаментальних принципів конституційного ладу, одну з форм народовладдя, специфічну підсистему публічної влади, форму залучення громадян до участі в розв'язанні питань місцевого значення, право, системну організацію, різновид суспільного управління. Під місцевим самоврядуванням розуміється політико-правовий інститут народовладдя, через який здійснюється управління місцевими справами в низових адміністративно-територіальних одиницях через самоорганізацію жителів певної території за згодою і при сприянні держави.

Аналізуючи питання про правову природу сучасних теорій місцевого самоврядування слід зазначити, що найбільш поширеними є три концепції розвитку місцевого самоврядування: громадянська, державницька, муніципального дуалізму, але існують й інші. Характеризуючи основні моделі місцевого самоврядування, що існують в світовій практиці необхідно більш детально зазначити, що в сучасній літературі виділяють кілька моделей місцевого самоврядування: англо-американську (англосаксонську), континентальну (французьку, романо-германську, або європейську) та змішану модель.

Принципи місцевого самоврядування - це визначені Конституцією України та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації і функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування. Закріплення в національному законодавстві таких принципів є однією з вимог Європейської хартії місцевого самоврядування, до якої приєдналась Україна. Хартія визначає ряд принципів, за яких усі держави-учасниці повинні будувати свої системи місцевого самоврядування.

Питання про функції та повноваження місцевого самоврядування в Україні передбачає необхідність зважати на те, що повноваження місцевого самоврядування можуть реалізуватися безпосередньо населенням територіальної громади, оскільки вона виступає первинним суб'єктом

місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень і може самостійно вирішувати будь-яке питання місцевого значення, віднесене законодавством до відання місцевого самоврядування. Деякі питання можуть вирішуватися тільки безпосередньо населенням відповідної громади, яким належить право обирати представницькі органи місцевого самоврядування і сільського, селищного, міського голову, виражати свою волю на місцевому референдумі, загальних зборах громадян, реалізувати право на місцеві ініціативи, громадські слухання, здійснювати контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Однак більшість повноважень реалізується органами і посадовими особами місцевого самоврядування. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» окремо закріплює повноваження представницьких органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів, посадових осіб місцевого самоврядування, розрізняючи власні й делеговані повноваження.

Класифікувати функції місцевого самоврядування можна за кількома критеріями, однак найбільш суттєве значення має поділ функцій за формами та сферами діяльності місцевого самоврядування. Останнє питання стосується взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування, хоча на сьогоднішній день воно є досить дискусійним і передбачає самостійного аналізу на підставі чинного законодавства.

Дайте визначення понять.

Абсолютна монархія, правова держава, феодална держава, громада, статут, хутір, звичаєве право, віче, верв, старостинська адміністрація, господарська (громадсько-господарська) теорія місцевого самоврядування, теорія вільної громади (теорія природних прав громади), державницька теорія місцевого самоврядування, теорії муніципального дуалізму, англосаксонська модель, континентальна модель, змішана (гібридна) модель, магдебурзьке право, принцип субсидіарності.

Контрольні запитання.

1. Зародження та основні етапи розвитку місцевого самоврядування.
2. Основні науково-теоретичні підходи до визначення правової категорії «місцевого самоврядування».
3. Правова природа сучасних теорій та характеристика основних моделей місцевого самоврядування.
4. Принципи місцевого самоврядування: загальна характеристика.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 1; 3; 4 ;5; 7; 11; базова: 1; 2; 3; 4; 5; допоміжна: 1; 2; 4; 5; 8; 12; 14; 15; 16; 17; 18; 21; 24; 26;*

Тема № 3. Правове регулювання статусу суб'єктів муніципально-правових відносин

План.

1. Поняття і види суб'єктів муніципального права.
2. Фізичні особи як суб'єкти місцевого самоврядування.
3. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: поняття, ознаки та види.
4. Функції і повноваження територіальної громади.

Тематика рефератів.

1. Державна влада та актуальні проблеми становлення муніципальної влади в Україні.
2. Роль Президента України у здійсненні державної політики у сфері місцевого самоврядування.
3. Функції територіальних громад. Їх місце в системі функцій місцевого самоврядування.
4. Основні форми діяльності територіальних громад.

Методичні рекомендації.

Суб'єкти муніципально-правових відносин – це особи, спільноти людей (територіальні громади та їх підрозділи), підприємства, органи, установи, організації тощо, які згідно з приписами муніципально-правових норм є носіями суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. Суб'єктами муніципально-правових відносин (муніципального права) зазначені особи, організації тощо можуть стати лише за умови їх муніципальної правосуб'єктності, яка включає муніципальну правоздатність і дієздатність.

Муніципальна правоздатність – це обумовлена муніципально-правовою нормою здатність суб'єкта муніципально-правових відносин мати суб'єктивні юридичні права та обов'язки. Зокрема, правоздатність фізичної особи в муніципально-правовій сфері настає після того, як вона стає членом територіальної громади, й припиняється після її смерті або припинення членства в територіальній громаді (виїзду на постійне місце проживання за межі відповідного населеного пункту).

Муніципальна дієздатність – це обумовлена муніципально-правовою нормою здатність суб'єкта муніципально-правових відносин своїми діями набувати та здійснювати суб'єктивні юридичні права і обов'язки. Так, у повному обсязі муніципальна дієздатність фізичної особи виникає за умови її належності до громадянства України та при досягненні нею 18 років.

В окремих випадках закон передбачає деякі винятки. Так, наприклад, згідно зі ст. 6 Закону України «Про органи самоорганізації населення» обирати та бути обраними до органу самоорганізації населення мають право жителі, які

на законних підставах проживають на відповідній території, тобто вимога належності до громадянства України в даному випадку не передбачається.

Коло суб'єктів муніципально-правових відносин досить специфічне й свідчить про певну особливість даних відносин щодо інших видів правовідносин. Так, суб'єктами муніципально-правових відносин виступають: фізичні особи - громадяни, іноземці, біпатриди, апатриди – члени відповідної територіальної громади; спільноти (колективи) людей – територіальні громади (жителі сіл, селищ, міст), внутрішні територіальні громади (жителі районів у містах, мікрорайонів тощо); органи місцевого самоврядування та їх посадові особи; кандидати в депутати місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів; депутати місцевих рад; збори виборців; сільські, селищні, міські голови; територіальні та дільничні виборчі комісії; об'єднання громадян - політичні партії, громадські організації, профспілки, релігійні об'єднання; загальні збори громадян за місцем проживання; органи державної влади та їх посадові особи; асоціації органів місцевого самоврядування тощо.

Аналізуючи суб'єктний склад, слід підкреслити, що важливою особливістю багатьох муніципально-правових відносин є нерівноправність їх суб'єктів. Ця обставина обумовлена тим, що в муніципально-правових відносинах переважно діє принцип влади і підпорядкування, тобто одні суб'єкти виступають управомоченою стороною, інші – зобов'язаною.

Водночас один і той самий суб'єкт муніципально-права в різних муніципально-правових відносинах може виступати одночасно як управомоченою, так і зобов'язаною (підпорядкованою) стороною. Наприклад, у випадках, коли член територіальної громади виступає суб'єктом права участі у здійсненні місцевого самоврядування, він може вимагати від органів місцевого самоврядування відповідних гарантій реалізації цього права. І, навпаки, органи місцевого самоврядування можуть вимагати від членів територіальної громади виконання актів місцевого самоврядування.

Територіальні громади являють собою жителів, об'єднаних постійним проживанням в межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно - територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Територіальна громада виступає як специфічний первинний колективний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з громадян України, іноземних громадян й осіб без громадянства, об'єднаних фактом постійного проживання на території населеного пункту (села, селища або міста) та спільністю місцевих інтересів, який наділений гарантованим державою правом самостійно на підставі власної матеріально-фінансової основи в межах Конституції і законів України вирішувати питання місцевого значення в різноманітних формах реалізації компетенції.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», члени територіальної громади мають право в порядку місцевої

ініціативи ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Таке питання підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи, а прийняте за ним рішення - оприлюдненню.

Дайте визначення понять.

Суб'єкти муніципально-правових відносин, фізична особа, юридична особа, територіальна громада, політична партія, громадська організація, муніципальна правоздатність, муніципальна дієздатність, базова територіальна громада, асоційовані територіальні громади.

Контрольні запитання.

1. Фізичні та юридичні особи як суб'єкти місцевого самоврядування.
2. Охарактеризуйте основні повноваження органів державної влади в сфері місцевого самоврядування.
3. Поняття та ознаки територіальної громади.
4. Види територіальної громади.
5. Охарактеризуйте основні функції та повноваження територіальної громади в Україні.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 2; 3; 4; 6; 7; 9; 10; 12; базова: 1; 2; 3; 4; 5; допоміжна: 2; 3; 4; 5; 13; 14; 15; 16; 18; 23.*

Тема № 4. Система місцевого самоврядування: поняття, структура, функції та повноваження

План.

1. Система органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Функції місцевого самоврядування. Повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
2. Представницькі органи місцевого самоврядування. Склад, порядок формування та форми роботи місцевих рад.
3. Обласні та районні ради: особливості формування та функції.
4. Сільський, селищний, міський голова: порядок обрання, роль у системі місцевого самоврядування.
5. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.
6. Місце та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування.
7. Асоціації та інші форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування.

Теми рефератів.

1. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: поняття, види.
2. Муніципальний нормотворчий процес.
3. Місцевий референдум як форма безпосереднього народовладдя територіальної громади.
4. Перспективні напрямки реформування системи органів місцевого самоврядування.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про систему місцевого самоврядування слід зазначити, що її можна визначити як сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції і повноваження.

Органи, місцевого самоврядування - це структурно-організовані колективи службовців або одного службовця, що наділяються владою у системі місцевого самоврядування для реалізації владних рішень. Це виборні й інші органи, наділені повноваженнями на вирішення питань місцевого значення і не входять до системи органів державної влади.

Посадовими особами місцевого самоврядування є особи, які працюють в органах місцевого самоврядування, мають відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримують заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду: сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; районні (в місті) ради, які створюються у містах із районним поділом за рішенням територіальної громади або міської ради; органи самоорганізації населення.

Також в цьому питанні окрему увагу слід приділити функціям місцевого самоврядування. За сферами діяльності вирізняють такі функції: залучення населення до участі у вирішенні питань місцевого та загальнодержавного значення; управління комунальною власністю; забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території; надання соціальних послуг населенню; забезпечення законності, громадської безпеки, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян; соціальний захист населення, сприяння працевлаштуванню громадян; зовнішньоекономічну; природоохоронну; регулювання земельних відносин; облікову; дозвільно-реєстраційну; інформаційну. За формами діяльності виокремлюють: нормотворчу, установчу, контрольну і правоохоронну функції. Необхідно розкрити сутність та зміст окремих функцій місцевого самоврядування.

Розглядаючи питання про повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування. За структурою повноваження місцевого самоврядування включають: а) власні (самоврядні) повноваження, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню; б) делеговані повноваження (окремі повноваження органів виконавчої влади, надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає групи повноважень місцевого самоврядування в таких сферах та галузях: соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку; бюджету, фінансів і цін; управління комунальною власністю; житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; будівництва; освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту; регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; соціального захисту населення; зовнішньоекономічної діяльності; оборонної роботи; адміністративно-територіального устрою; забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; відзначення державними нагородами, відзнаками Президента України та присвоєння почесних звань України.

Наступне питання присвячене представницьким органам місцевого самоврядування. Слід зазначити, що одними з представницьких органів територіальних громад згідно з Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», є відповідні місцеві ради – є юридичними особами і наділяються повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність згідно із законом. Необхідно також проаналізувати та виділити кваліфікуючі ознаки представницьких органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що загальний склад сільської, селищної, міської, районної в місті ради складає від 12 до 120 депутатів. Рішення місцевої ради приймається відкритим або таємним голосуванням на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради. Представницькі органи місцевого самоврядування працюють сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради і скликається не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок не рідше ніж один раз на місяць. Отже, представницькі органи місцевого самоврядування - ради - є колегіальними органами загальної компетенції, які складаються з обраних безпосередньо населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці, виражають їх волю, приймаючи від її імені рішення, що мають загальнообов'язковий характер.

Також необхідно проаналізувати особливості формування та функції обласних та районних рад.

У наступному питанні слід окрему увагу приділити порядку обрання, роль у системі місцевого самоврядування сільського, селищного, міського голови, виконавчим органам сільських, селищних, міських рад. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Відповідно до ч. 2 ст. 141 Конституції України територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років.

Питання про місце та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування акцентує увагу на тому, що «органи самоорганізації населення» – це представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення таких завдань: а) створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України; б) задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння в наданні їм відповідних послуг; в) участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Останнє питання присвячене асоціаціям та іншим формам добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в органах Міністерства юстиції України. Асоціації – добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку.

Органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити до відповідних міжнародних асоціацій, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування. Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися владні повноваження органів місцевого самоврядування.

Дайте визначення понять.

Місьцеве самоврядування, система місцевого самоврядування, представницькі органи місцевого самоврядування, посадові особи, територіальна громада, ради, органи самоорганізації населення, функції

місцевого самоврядування, контрольна функція органів місцевого самоврядування, нормотворча функція органів місцевого самоврядування, установча та правоохоронна функції органів місцевого самоврядування, акти органів місцевого самоврядування, асоціації місцевого самоврядування.

Розкрийте питання.

1. Система органів та посадових осіб місцевого самоврядування
2. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування
3. Функції місцевого самоврядування
4. Повноваження місцевого самоврядування
5. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Складіть схеми.

1. Система органів місцевого самоврядування
2. Функції місцевого самоврядування

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 2; 3; 4; 6; 7; 9; 10; 11; 12; базова: 1; 2; 3; 4; 5; допоміжна: 3; 4; 5; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 19; 25.*

Тема № 5. Правове регулювання основних форм участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування

План.

1. Основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
2. Місцевий референдум як форма безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Поняття місцевого референдуму та процедура проведення.
3. Поняття, види та правове регулювання місцевих виборів. Періодичність виборів. Виборчі системи, що застосовуються на муніципальних виборах.
4. Організація і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання.
5. Місцеві ініціативи та громадські слухання: процедурні аспекти реалізації.

Теми рефератів.

1. Поняття та механізм реалізації місцевого референдуму в Україні в сучасних умовах державотворення.
2. Основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
3. Виборчі системи, що застосовуються на муніципальних виборах в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. В ст. 21 Загальної декларації прав людини встановлено право кожної людини брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Це право закріплено в Конституції України (ст.ст. 5, 38, 39, 40, 69), а також деталізовано на законодавчому та підзаконному рівнях.

Колективні та індивідуальні права надають можливість громадянам бути активними членами суспільства, впливати на органи публічної влади, брати активну участь у політичному його житті, висловлювати свою позицію з актуальних питань регіонального й місцевого значення, контролювати різні напрями діяльності муніципальної влади.

До індивідуальних прав належать ті, що людина може реалізувати одноособово.

Колективними є такі права, які можуть бути реалізовані лише групою осіб. Індивідуальне право нерідко може здійснюватися колективно, але відмінність його від колективного права полягає в тому, що воно повною мірою може здійснюватися та захищатись індивідуально, тоді як права колективні за своєю сутністю індивідуально реалізувати неможливо. Основними колективними формами участі членів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення є форми їх безпосереднього (прямого) волевиявлення, до яких належать: місцевий референдум, місцеві вибори, загальні збори громадян за місцем їх проживання, громадські слухання, місцеві ініціативи, колективні звернення тощо. Цей перелік не є вичерпним.

Наступне питання присвячене місцевому референдуму як формі безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення та питанням сучасного стану законодавчої унормованості цієї форми муніципальної демократії.

Питання присвячене місцевим виборам передбачає необхідність розгляду поняття, видів та правового регулювання місцевих виборів, періодичності виборів та виборчій системі, що застосовуються на муніципальних виборах. Слід акцентувати увагу на тому, що періодичне оновлення складу представницьких органів, як і дотримання строків їх діяльності, є однією з гарантій реалізації принципу народовладдя. Вищим безпосереднім вираженням влади народу є вільні вибори. У них проявляється справжній характер і сутність демократії як громадянської форми політичної свободи – базової основи формування громадянського суспільства. За своєю сутністю місцеві вибори - одна з найважливіших форм безпосередньої участі громадян в управлінні місцевими справами. Беручи участь у виборах, громадяни реалізують своє конституційне право формувати представницькі органи та обирати головну посадову особу територіальної громади – сільських, селищних, міських голів.

Вибори стимулюють розвиток соціально-політичної активності громадян, сприяють структуруванню їх потреб та інтересів. Суть місцевих виборів полягає в тому, що через них реалізується воля територіальної громади, надаються обраним органам та посадовим особам владні повноваження. Вибори є актом самоврядування народу.

Іншими словами, вибори слугують з'єднувальною ланкою між членами територіальних громад і органами місцевого самоврядування, виступають пріоритетним способом легітимації влади органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб і водночас формою демократичного контролю за місцевою владою, інструментом легальної політичної боротьби, юридичним віддзеркаленням суспільно-політичної ситуації на місцях.

Розглядаючи питання про організацію і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання слід зазначити, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 8) закріплює право громадян проводити загальні збори за місцем проживання. Порядок їх проведення має визначатися законом та статутом територіальної громади. Відсутність законодавчого регулювання порядку проведення загальних зборів зумовлює необхідність детального регулювання цих питань у статутах територіальних громад. У даному питанні необхідно проаналізувати статuti територіальних громад різних міст України з метою визначення унормованості проведення загальних зборів громадян за місцем проживання.

Наступне питання передбачає необхідність розгляду процедурних аспектів реалізації таких форм муніципальної демократії як місцеві ініціативи та громадські слухання. Слід зазначити, що місцеві ініціативи – це форма волевиявлення членів територіальної громади, що полягає в ініціюванні розгляду сільською, селищною радою будь-якого питання місцевого значення. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд сільської, селищної ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування (сільською, селищною, міською радою) або статутом територіальної громади. На всіх етапах реалізації права на місцеву ініціативи сторони мають можливість через засоби масової інформації висловити свої міркування щодо питань передбачених місцевою ініціативою.

Громадські слухання є формою спілкування та зустрічі територіальної громади з депутатами відповідної ради, посадовими особами органів місцевого самоврядування та заслуховування їх з питань, що належать до відання місцевого самоврядування.

Громадські слухання призначаються сільським, селищним, міським головою за його ініціативою чи за ініціативою відповідної ради, 1/10 кількості громадян територіальної громади або органів самоорганізації населення, місцевого осередку політичної партії та громадської організації. Пропозиції, запити, рекомендації, внесені під час громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду відповідними органами та посадовими особами

місцевого самоврядування. Про результати їх розгляду обов'язково доводиться до відома територіальної громади та суб'єктів, які внесли відповідні пропозиції, запити чи висловили рекомендації в місцевих засобах інформації.

Дайте визначення понять.

Місцеве самоврядування, виборча система, муніципальна демократія, територіальна громада, місцеві вибори, місцевий референдум, формула референдуму, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, громадські слухання, органи самоорганізації населення, асоціації місцевого самоврядування.

Складіть схеми.

1. Форми безпосереднього народовладдя територіальних громад
2. Процедура проведення референдуму

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 2; 3; 4; 6; 7; 12; базава: 1; 2; 3; 4; допоміжна: 4; 5; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 21; 22; 25; 29.*

Тема № 6. Гарантії прав місцевого самоврядування

План.

1. Поняття та система гарантій місцевого самоврядування. Критерії класифікації та види гарантій місцевого самоврядування в Україні.
2. Загальні та спеціальні (правові) гарантії місцевого самоврядування.
3. Заборона обмежувати права місцевого самоврядування.
4. Судовий захист прав та інтересів місцевого самоврядування: захист прав місцевого самоврядування в Конституційному Суді України; захист прав місцевого самоврядування в судах загальної юрисдикції.
5. Контроль та нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Теми рефератів.

1. Особливості механізму реалізації гарантій місцевого самоврядування.
2. Захист прав місцевого самоврядування в судах загальної юрисдикції.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про поняття та систему гарантій місцевого самоврядування слід особливу увагу також приділити критеріям класифікації та їх видам. Під категорією «гарантії прав місцевого самоврядування» вчені розуміють необхідну для набуття, володіння, користування та розпорядження муніципальними правами та свободами систему взаємопов'язаних умов, засобів, способів, механізмів забезпечення та реалізації (які мають відповідний

вплив лише після настання юридичних фактів, з якими пов'язуються набуття повноважень) діяльності територіальних громад та інших суб'єктів системи місцевого самоврядування, за допомогою якої забезпечується безперешкодне та ефективне здійснення прав місцевого самоврядування щодо вирішення питань місцевого значення.

Необхідність вироблення єдиної системи гарантій прав місцевого самоврядування та вироблення критеріїв класифікації є першочерговим завданням в процесі їх розгляду, а саме в якості основних критеріїв класифікації слід розглянути їх за наступними ознаками: за характером і видом суспільних відносин, на яку розповсюджується сила гарантуючого впливу; за функціональною спрямованістю; за сферою (територією) дії; за характером нормативно-правового закріплення; за суб'єктами місцевого самоврядування.

У відповідності до вказаних критеріїв в процесі висвітлення вказаного питання слід здійснити видову диференціацію гарантій прав місцевого самоврядування. Так, за характером і видом суспільних відносин їх слід поділяти на: загальні (фактичні) та спеціальні (юридичні); за функціональною

спрямованістю на: гарантії реалізації, гарантії охорони та захисту; за сферою (територією) дії на: міжнародно-правові (інтернаціональні), внутрішньодержавні, регіональні (локальні); за характером нормативно-правового закріплення на: гарантії-умови та гарантії-засоби; за суб'єктами на: гарантії прав територіальної громади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб місцевого самоврядування.

Наступне питання присвячене висвітленню та характеристиці загальних та спеціальних (правових) гарантій прав місцевого самоврядування. З позиції правового статусу місцевого самоврядування гарантії вважаємо необхідним поділяти на: загальні та спеціальні (юридичні, інституційні, факультативно-векторні).

Характеризуючи загальні гарантії прав місцевого самоврядування у відповідності до висловленої позиції слід поділяти за елементами на: норми-принципи; юридичні обов'язки; юридичну відповідальність. Спеціальні ж нормативно-правові гарантії прав місцевого самоврядування слід поділяти на: юридичні, інституційні, факультативно-векторні компоненти.

Важливою гарантією організаційної самостійності є заборона органам виконавчої влади та їх посадовим особам втручатись у законну діяльність органів місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені законодавством до їх повноважень, крім випадків виконання делегованих радами повноважень та в інших випадках, передбачених законом, що закріплює ст.71 зазначеного Закону. Таким чином територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження.

Таким чином, ефективність місцевого самоврядування значною мірою обумовлюється правовою автономією, суть якої полягає в конституційному

визначенні місцевого самоврядування (ст.143). Відповідно до положень ст.4 Європейської хартії місцевого самоврядування, органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, як правило, мають бути повними і виключними, вони не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачено законом. Навіть при реалізації делегованих повноважень органи місцевого самоврядування повинні, наскільки це можливо, мати свободу пристосовувати їх здійснення до місцевих умов.

Наступне питання передбачає необхідність висвітлення судового захисту прав та інтересів місцевого самоврядування: захист прав місцевого самоврядування в Конституційному Суді України; захист прав місцевого самоврядування в судах загальної юрисдикції. Судовий захист прав місцевого самоврядування (ст.144), є одночасно і правом і гарантією громадян, що проживають на території певної адміністративно-територіальної одиниці, органів чи посадових осіб місцевого самоврядування подавати до суду позови про визнання недійсними актів органів державної влади та державних посадових осіб, органів місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, підприємств, установ і організацій, а також громадських об'єднань, якщо вони порушують їх права, встановлені і гарантовані чинним законодавством України. Створення системи судових гарантій прав місцевого самоврядування та їх практична реалізація дозволить більш ефективно захищати права членів територіальних громад, органів та посадових осіб місцевого самоврядування, що є важливою і необхідною умовою розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Останнє питання стосується контролю та нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування. Контрольні гарантії прав місцевого самоврядування полягають у забезпеченні взаємного контролю органів державної влади та місцевого самоврядування та їх посадових осіб, політичних партій, громадських організацій, територіальної громади при здійсненні прав місцевого самоврядування в Україні.

На сучасному етапі стає очевидною проблема підвищення ефективності самоконтролю в системі місцевого самоврядування. Внутрішній контроль в муніципальному утворенні ґрунтується на діяльності органів місцевого самоврядування, до компетенції яких входять процеси організацій та здійснення контролю за діяльністю інших органів та посадових осіб муніципального утворення. Механізм муніципального контролю стає не повним, якщо до нього не входить основний суб'єкт місцевого самоврядування - населення.

В сучасній юридичній науці вчені визначають муніципальний контроль - як контроль, здійснюваний суб'єктами муніципально-правових відносин, за забезпеченням місцевого самоврядування, за вирішенням питань місцевого

значення, за виконанням органами і посадовими особами муніципальних утворень наданих їм окремих державних повноважень, за відповідністю діяльності органів і посадових осіб муніципальних утворень статуту територіальної громади та прийнятим у відповідності до нього нормативно-правовим актам муніципального утворення.

Муніципальний контроль здійснюється як спеціальними органами контроль (контрольним органом муніципального утворення, ревізійною комісією, рахунковою палатою тощо), так і всіма органами і посадовими особами муніципальних утворень внаслідок того, що контроль є невід'ємною частиною влади та управління. Муніципальний контроль є багатоаспектним і виконує різні функції, повноваження, предмети і форми, має різні засоби впливу на об'єкти контролю та їх посадових осіб, які не дотримують виконавчу дисципліну.

Муніципальний контроль повинен спрямовуватись на забезпечення виконавчої дисципліни, поліпшення результативності функціонування місцевого самоврядування, зниження видатків на муніципальне управління тощо. Провідна роль всфері муніципального контролю належить представницькому органу муніципального утворення – сільській, селищній, міській раді, його постійних комісій та депутатів.

Для контролю представницькими органами використовуються різні форми діяльності: перевірки, отримання пояснень, перевірки даних обліку та звітності; звіти депутатів та посадових осіб перед виборцями, населенням, трудовими колективами, громадськими організаціями; депутатські запити; публікації у засобах масової інформації; письмові та усні звернення громадян; різні форми нагляду та моніторингу та інші форми.

Одним з різновидів муніципального контролю можна зазначити наявність громадського контролю в нашій країні, що свідчить про розвиток демократії в Україні. Так, на громадський контроль за здійсненням місцевого самоврядування мають право політичні партії, різні громадські об'єднання, профспілки, органи територіального громадського самоврядування, трудові колективи, засоби масової інформації, а також окремі громадяни. Усі ці суб'єкти виступають від імені громадськості та громадян, а не від імені держави і органів місцевого самоврядування.

Дайте визначення понять.

Гарантії місцевого самоврядування, дискримінація, судовий захист прав та інтересів місцевого самоврядування, захист прав місцевого самоврядування в Конституційному Суді України, захист прав місцевого самоврядування в судах загальної юрисдикції, контрольні гарантії, загальні гарантії, спеціальні гарантії, муніципальний контроль, громадський муніципальний контроль.

Складіть схеми.

1. Критерії класифікації та види гарантій прав місцевого самоврядування
2. Процедурні особливості судового захисту прав та інтересів місцевого самоврядування
3. Місце та роль Конституційного Суду України у захисті прав та інтересів місцевого самоврядування.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти:* 1; 2; 3; 4; 5; 7; *базова:* 1; 2; 3; 4; 5; *допоміжна:* 4; 5; 10; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 22; 23; 28; 30; 33; 36.

Тема № 7. Відповідальність за порушення норм муніципального права

План

1. Поняття та види відповідальності у муніципальному праві.
2. Підстави муніципально-правової відповідальності. Форми відповідальності у муніципальному праві.
3. Особливості відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
4. Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, територіальною громадою, фізичними та юридичними особами.

Теми рефератів

1. Муніципально-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності.
2. Особливості відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Методичні рекомендації

Висвітлюючи питання про муніципально-правову відповідальність, як самостійний вид соціальної та юридичної відповідальності, слід зазначити, що вона передбачена нормами муніципального законодавства, являє собою зв'язок між суб'єктами муніципально-правових відносин, коли одна сторона (суб'єкт відповідальності) володіючи комплексом прав у сфері місцевого самоврядування, зобов'язується, зважаючи на свій статус, будувати поведінку згідно з очікуваною моделлю, а друга (інстанція відповідальності) безпосередньо або через представників контролює, оцінює таку поведінку та (або) її результати, а в разі негативної оцінки або наявності вини мають право (може або зобов'язана) певним чином відреагувати.

Юридична відповідальність органів місцевого самоврядування має певну специфіку, що дозволяє виділити її в окремий вид муніципально-правову відповідальність. Норми Конституції й законів України, які в сукупності визначають режим відповідальності органів місцевого самоврядування,

формують конституційно-правову основу муніципально-правової відповідальності. Введення такої категорії зумовлено необхідністю систематизації форм і ступеня відповідальності, які застосовуються у сфері організації та функціонування місцевого самоврядування. Муніципально-правовій відповідальності, як самостійному виду юридичної відповідальності, притаманні риси й ознаки, властиві юридичній відповідальності в цілому, а також специфічні ознаки, основними серед яких є: а) комплексний характер інституту відповідальності в місцевому самоврядуванні; б) множинність напрямів і видів впливу суб'єктів відповідальності у сфері муніципально-правових відносин на об'єкти місцевого самоврядування; в) програмне уявлення про бажані результати діяльності цих суб'єктів, а також про потенційні негативні наслідки їхньої незадовільної поведінки; г) причинний зв'язок між реальною діяльністю суб'єктів муніципально-правових відносин та її наслідками; г) інстанція відповідальності (територіальна громада є суб'єктом і об'єктом управління, тому як інстанція відповідальності виступають самі жителі).

Розглядаючи питання про підстави та форми муніципально-правової відповідальності слід зазначити, що фактичною підставою муніципально-правової відповідальності є наявність складу реально вчиненого правопорушення, щодо якого вся необхідна сукупність передбачених законом елементів є доведеною і за вчинення якого в законі передбачено конкретні санкції. У муніципальному праві фактичною підставою відповідальності є муніципальне правопорушення, склад якого передбачає наявність чотирьох елементів – об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Об'єктом муніципального правопорушення є суспільні відносини, врегульовані нормами муніципального права, об'єктивна сторона - саме протиправне діяння. Суб'єктами муніципально-правової є територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування, депутати місцевих рад, органи самоорганізації населення, місцеві державні адміністрації (в частині реалізації делегованих їм повноважень відповідними радами).

Особливості відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування полягають в тому, що підставами відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними та фізичними особами є неправомірні рішення, а також дії та бездіяльність органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Підставою матеріальної та дисциплінарної відповідальності є невиконання або неналежне виконання службовцями виконавчих органів місцевого самоврядування своїх трудових обов'язків.

Дайте визначення понять.

Муніципально-правова відповідальність, підстави муніципально-правової відповідальності, форми муніципально-правової відповідальності,

територіальна громада, посадові особи місцевого самоврядування, об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона муніципально-правової відповідальності, муніципальне правопорушення.

Складіть схеми.

1. Поняття та види відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування
2. Відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, територіальною громадою, фізичними та юридичними особами.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; базова: 1; 2; 3; 4; допоміжна: 3; 4; 5; 9; 10; 11; 13; 15; 16; 17; 18; 19; 22; 23; 28; 36.*

Змістовий модуль 2. Правове регулювання організації та функціонування окремих інститутів муніципального права в Україні

Тема № 8 Правовий статус сільських, селищних, міських голів та голів районної, обласної, районної в місті ради.

План.

1. Правовий статус сільських, селищних, міських голів: поняття, порядок обрання, функції та повноваження.
2. Правовий статус голів районної, обласної, районної у місті ради: поняття, порядок обрання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень голів місцевих рад: підстави та порядок проведення процедури.
3. Правовий статус голів міст Києва і Севастополя: поняття, порядок обрання, функції та повноваження.
4. Акти локальної нормотворчості сільських, селищних, міських голів, голів районної, обласної, районної у місті ради: поняття, види, правові наслідки.

Теми рефератів.

1. Відмінність статусу голів районної, обласної, районної у місті ради від статусу сільських, селищних, міських голів.
2. Особливості статусу голів в містах Києві та Севастополі.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про правовий статус сільських, селищних, міських голів, насамперед слід мати на увазі, що сільський, селищний, міський голова - очолює представницький орган місцевого самоврядування і є головною

посадовою особою відповідної територіальної громади, обирається її членами на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років в порядку, визначеному Законом про місцеві вибори.

На відміну від депутатів, він здійснює свої повноваження на постійній основі. Вибори голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по єдиному одномандатному виборчому округу, межі якого збігаються з межами відповідної територіальної громади.

Завдяки поєднанню в особі голови властивостей керівника виконавчого органу ради та її спікера має досягатися розумна гармонія в роботі ради та її виконавчих органів. Однак, як уже зазначалося, з посиленням ролі політичних партій у процесі формування міських рад цього не завжди можна досягнути, оскільки спостерігається протистояння по лінії міська рада - міський голова, який очолює виконком.

Сільський, селищний, міський голова принаймні один на раз на рік звітують перед місцевою радою про свою роботу перед територіальною громадою. На вимогу не менше половини депутатів відповідної ради він зобов'язаний робити це у визначений нею термін.

Наслідком цього може бути схвалення його роботи або прийняття рішення про несхвалення. Якщо це рішення приймається не менш як двома третинами загального складу відповідної ради, то повноваження сільського, селищного, міського голови припиняються достроково та призначаються дострокові вибори.

На відміну від сільських, селищних, міських голів, розглядаючи правовий статус голів районної, обласної, районної у місті ради, слід мати на увазі, що голова обласної та районної ради обирається відповідною радою шляхом таємного голосування з числа її депутатів на строк повноважень ради.

Він працює в раді на постійній основі, не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої в позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток.

У своїй діяльності голова ради є підзвітним раді та може бути звільнений із посади радою, якщо за його звільнення проголосувало не менш як дві третини депутатів від загального складу ради шляхом таємного голосування. Питання про звільнення голови ради може бути внесено на розгляд ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради.

Наступне питання присвячене самостійному розгляду правового статусу голів міст Києва і Севастополя, а саме відповідаючи на це питання слід, насамперед визначити поняття, порядок їх обрання, функції та повноваження та здійснити порівняльний аналіз зі статусом голів сільських, селищних, міських рад.

Питання про акти локальної нормотворчості сільських, селищних, міських голів, голів районної, обласної, районної у місті ради необхідно починати розглядати з визначення поняття «нормативний правовий акт місцевого самоврядування» під яким розуміється офіційний письмовий документ, прийнятий (виданий)уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній чинним законодавством України формі та за встановленою процедурою в межах його компетенції, що містить норми права і спрямований на регулювання суспільних відносин, розрахований на широке коло осіб та неодноразове застосування, незалежно від строку дії (постійні чи обмежені певним часом) та характеру відомостей, що в ньому містяться, у тому числі з грифами, що обмежують до них доступ, а також прийняті в порядку експерименту.

Акти нормотворчості голів належать до індивідуальних форм прийняття рішень притаманних для єдиноначальних органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Найбільш важливим серед них є розпорядження сільських, селищних, міських голів районних, обласних, районних у місті рад, які видаються в процесі оперативного управління та вирішення питань, які віднесені до їх компетенції. Керівники відділів, управлінь та інших виконавчих органів місцевих рад видають накази. Переважна більшість виконавчих органів місцевих рад діє за принципом єдиноначальності і видає акти, як правило, ненормативного характеру, що містять індивідуально-конкретні приписи і мають одноразовий характер. Ненормативний юридичний акт-офіційний документ, прийнятий (виданий) уповноваженим органом чи посадовою особою місцевого самоврядування в межах його компетенції, та у визначених формах, має оперативно-розпорядчий чи персональний характер, передбачає конкретні приписи, звернені до конкретного суб'єкта. Ці акти поділяються на правоскасовуючі, праводелеґуючі, право ініціюючі, правоприпиняючі, правоохвалюючі, акти призначення на посаду і звільнення з неї, акти контрольні, запити, подання, ін. Усі ці акти є вторинними, щодо правових, мають допоміжний характер.

Дайте визначення понять.

Сільський, селищний, міський голова, депутат представницького органу місцевого самоврядування, кандидат на посаду, вибори, мажоритарна система, пропорційна система, змішана система, президія (колегія) ради, заступник голови, секретар голови, відкликання голови сільської, селищної міської ради, голова районної, обласної ради, акти голів.

Контрольні запитання.

1. Процедурні особливості порядку обрання, функції та повноваження сільських, селищних, міських голів.

2. Проблеми дострокового припинення повноважень сільських, селищних, міських голів та голів районної, обласної, районної в місті ради.
3. Порядок обрання, функції та повноваження голів міста Києва та Севастополя.
4. Загальна характеристика локальних актів сільських, селищних, міських голів та голів районної, обласної, районної в місті ради.

Складіть порівняльну таблицю.

1. Правовий статус сільських, селищних, міських голів та голів районної, обласної, районної в місті рад: порядок обрання, функції та повноваження.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти:* 2; 3; 4; 5; 7; 9; *базова:* 1; 2; 3; 4; 5; *допоміжна:* 3; 4; 5; 11; 13; 14; 16; 17; 18; 19; 22; 31; 32; 33.

Тема № 9. Правовий статус місцевих рад

План.

1. Правовий статус сільських, селищних, міських рад: поняття, порядок формування, функції та повноваження.
2. Обласні, районні та районні у містах ради: поняття, порядок формування, функції та повноваження.
3. Організаційно-правові форми роботи місцевих рад.
4. Правове регулювання нормотворчої діяльності сільських, селищних, міських, районних, обласних, районних у містах рад: поняття, види та правові наслідки.
5. Статут територіальної громади як основний акт локальної нормотворчості: поняття, порядок прийняття та правові наслідки.

Теми рефератів.

1. Види місцевих рад як представницькі органи місцевого самоврядування.
2. Особливості правового статусу окремих видів представницьких органів місцевого самоврядування в Україні.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про правовий статус сільських, селищних, міських рад слід мати на увазі, що місцеві ради є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність згідно із законом. Загальний склад сільської, селищної, міської, районної в місті ради залежить від кількості населення, яке проживає на відповідній території і може становити від 12 до 120 депутатів. Структурними складниками представницького органу місцевого самоврядування є депутатські групи і фракції, тимчасові контрольні комісії та постійні комісії ради; із числа депутатів обирається секретар ради;

очолює раду і головує на її засіданнях сільський, селищний, міський голова.

Здійснюючи загальну компетенцію, місцеві ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією та законами України до їх відання. До виключної компетенції належать питання, які знаходяться у віданні рад і підлягають розгляду виключно на їх пленарних засіданнях. Це, як правило, найважливіші питання місцевого значення, розгляд і вирішення яких не може бути делеговано іншим органам.

Наступне питання стосується обласних, районних та районних у містах рад. Районні та обласні ради - це органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст. Чинним законодавством встановлено правило, згідно з яким загальний склад (кількість депутатів) районної ради визначається з урахуванням кількості сіл (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися в територіальну громаду), селищ, міст районного значення, що входять до складу відповідного району, для забезпечення рівного представництва кожної територіальної громади у відповідній районній раді незалежно від чисельності такої територіальної громади.

Загальний склад (кількість депутатів) обласної ради визначається з урахуванням кількості районів, міст обласного значення, що входять до складу відповідної області, для забезпечення їх рівного представництва у відповідній обласній раді незалежно від чисельності жителів відповідного району, міста обласного значення. Загальний склад (кількість депутатів) міської, районної в місті, районної, обласної ради має становити тільки парну кількість депутатів.

Питання про організаційно-правові форми роботи місцевих рад насамперед передбачає необхідність визначення того, що представницькі органи місцевого самоврядування працюють сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради і скликається не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок не рідше ніж один раз на місяць. Отже, представницькі органи місцевого самоврядування - ради - є колегіальними органами загальної компетенції, які складаються з обраних безпосередньо населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці, виражають їх волю, приймаючи від її імені рішення, що мають загальнообов'язковий характер.

Наступне питання стосується правового регулювання нормотворчої діяльності сільських, селищних, міських, районних, обласних, районних у містах рад. Органи самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, обов'язкові до виконання на відповідній території. Це: статuti громад, рішення, прийняті на місцевих референдумах, регламенти місцевих рад, рішення рад, розпорядження сільських, селищних, міських голів, рішення виконавчих комітетів рад, договори про розмежування предметів відання місцевих рад та органів місцевої виконавчої влади тощо. Реалізація права їх видавати є засобом саморегуляції життєдіяльності громади, системи

місцевого самоврядування.

Рішення ради приймається: відкритим (у т. ч. поіменним) або таємним голосуванням. Таємне голосування проводиться у випадках:

1) обрання за пропозицією сільського, селищного, міського голови на посаду секретаря ради;

2) прийняття рішення про дострокове припинення повноважень місцевого голови;

3) обрання голови ради, заступника голови ради, звільнення їх з посади і т. д.

Місцеві ради, в межах своїх повноважень, приймають нормативні акти у формі рішень. Місцева рада може приймати рішення у формі: ухвали - рішення ради, прийняте в межах її компетенції для досягнення певної цілі, що спричинює певні юридичні наслідки. Ці рішення є обов'язковими для виконання на території, підвідомчій раді; доручення - рішення ради, що стосуються органу чи посадової особи ради, і містять зобов'язання або повноваження одноразової дії; звернення - рішення ради, звернене до непідпорядкованих їй суб'єктів із закликом до певних дій або ініціатив; заяви - рішення ради, що містить у собі позиції ради з певних питань; процедурного рішення - рішення прийнятого радою з процедурних питань (про перерву в засіданні, проведення додаткової реєстрації, перерахунок голосів)

Статут територіальної громади є основним актом локальної нормотворчості і займає центральне місце в системі актів місцевого самоврядування. Ці нормативні акти локального характеру є втіленням демократичних засад самоорганізації і саморегулювання в рамках законів України, що визнають територіальні спільності населення суб'єктами владних відносин. Використання статутів територіальних громад має низку привілеїв, що пояснює їх привабливість для органів місцевого самоврядування. З аналізу норм Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» слідує те, що статутом територіальної громади можуть визначатися такі важливі питання, як порядок формування й організації діяльності ради, організації громадських слухань, порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання, порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради і обнародування прийнятого рішення з даного питання. Як показує практика, розробка статуту - це тривалий і непростий процес. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» закріпив те, що статут територіальної громади приймається представницьким органом місцевого самоврядування, проте процедура підготовки і прийняття статуту не визначена.

Дайте визначення понять.

Місцева рада як представницький орган місцевого самоврядування, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, адміністративно-територіальний устрій України, голова місцевої ради, сесія, населений пункт,

область, район, статут територіальної громади, рішення місцевої ради, наказ, інструкція, регламент, розпорядження, ухвала, заява.

Складіть порівняльну таблицю.

1. Правова природа місцевих рад в сучасній Україні від місцевих рад народних депутатів за радянських часів.
2. Порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування в Україні.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 2; 3; 4; 5; 6; 7; 9; базова: 1; 2; 3; 4; 5; допоміжна: 4; 5; 10; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 22; 23; 29; 30; 34.*

Тема № 10. Правовий статус виконавчих органів сільських, селищних, міських рад

План.

1. Правовий статус виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад: поняття, порядок формування, функції та повноваження.
2. Система виконавчих комітетів місцевих рад: порядок формування, основні функції та повноваження, організація роботи. Відділи та управління виконавчих комітетів місцевих рад.
3. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з місцевими органами державної влади (районною та обласною державними адміністраціями та територіальними органами центральних органів виконавчої влади).
4. Акти виконавчих органів місцевого самоврядування: поняття, види, правові наслідки.

Теми рефератів.

1. Місце виконавчих комітетів місцевих рад в системі місцевого самоврядування.
2. Особливості правового статусу відділів та управлінь виконавчих комітетів місцевих рад.
3. Взаємодія органів місцевого самоврядування з місцевими органами державної влади.

Методичні рекомендації.

Питання про правовий статус виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад, насамперед, передбачає необхідність визначення того, що під виконавчими органами місцевих рад розуміються виконавчі комітети, відділи, управління та інші - забезпечують реалізацію місцевих інтересів та певних

функцій виконавчої влади. В Україні їх повноваження включають ті, що безпосередньо впливають з колективних потреб територіальних громад (власні, самоврядні повноваження), та окремі повноваження органів виконавчої влади, надані (делеговані) законом цим органам. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад підконтрольні та підзвітні відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також відповідним органам виконавчої влади.

У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому разі функції виконавчого органу ради, крім розпорядження земельними та природними ресурсами, здійснює сільський голова одноособово.

Щодо взаємовідносин органів місцевого самоврядування з місцевими органами державної влади (районною та обласною державними адміністраціями та територіальними органами центральних органів виконавчої влади. Тут необхідно зазначити, що місцеве самоврядування найтісніше пов'язане з органами державної влади, тому правове регулювання їх взаємовідносин має важливе значення для розвитку як окремих адміністративно-територіальних одиниць, так і країни в цілому. Повноваження органів виконавчої влади, тобто їх перелік не повинен переважати власних повноважень органів місцевого самоврядування. Взаємодія між органами місцевого самоврядування й державною владою повинна мати чітку методологічну основу та втілюватися в різноманітних організаційно-правових формах, зокрема: інституційних - створення спільних органів; правових - участь у розробці певних правових актів; організаційних - проведення спільних заходів (розширених колегій, засідань президій рад, семінарів, конференцій, «круглих столів», звітів перед громадами, перевірок тощо), участь посадових осіб місцевих держадміністрацій у засіданнях органів місцевого самоврядування чи депутатів і муніципальних службовців у роботі держадміністрацій; інформаційних - обмін інформацією з питань місцевого значення; матеріально-фінансових - спільне фінансування проектів регіонального значення, створення спільних підприємств та організацій.

Останнє питання присвячене актам виконавчих органів місцевого самоврядування. Можливість прийняття органом чи посадовою особою рішення, що оформлюється у вигляді акту органу місцевого самоврядування, є важливою і необхідною складовою їх правового статусу, що визначає коло адміністративних можливостей органу влади. Зміст і форма завжди повинні бути в гармонії, відповідаючи і впливаючи один на одного. Можливість приймати акти є необхідною умовою органу влади, який наділяється владними повноваженнями.

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень також приймає рішення. Рішення

виконавчого комітету приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконавчого комітету і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради.

У випадку незгоди сільського, селищного, міського голови (голови районної у місті ради) з рішенням виконавчого комітету ради він може зупинити дію цього рішення своїм розпорядженням та внести це питання на розгляд відповідної ради. Рішення виконавчого комітету ради з питань, віднесених до власної компетенції виконавчих органів ради, можуть бути скасовані відповідною радою.

Щодо невідповідності актів виконавчих органів місцевого самоврядування Конституції чи законам України, вони можуть бути зупинені у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду (ст. 144 Конституції) і в результаті визнані незаконними в судовому порядку.

Акти виконавчих органів місцевого самоврядування доводяться до відома населення. На вимогу громадян їм може бути видано копію відповідних актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування. При цьому слід відзначити, що згідно з положенням ч. 1 ст. 21 Закону «Про інформацію» акти органів місцевого самоврядування є основним джерелом інформації цих органів.

Акти виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, прийняті в межах наданих їм повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

Дайте визначення понять.

Виконавчий комітет місцевих рад, підзаконний нормативний акт органів місцевого самоврядування, підзаконний нормативний акт місцевих органів виконавчої влади, відділ виконавчого комітету місцевої ради, управління виконавчого комітету місцевої ради.

Контрольні запитання.

1. Загальна характеристика правового статусу виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад.
2. Система виконавчих комітетів місцевих рад. Відділи та управління виконавчих комітетів місцевих рад.
3. Загальна характеристика актів виконавчих органів місцевого самоврядування.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9;*

12; базова: 1; 2; 3; 5; допоміжна: 3; 4; 5; 7; 9; 13; 14; 15; 17; 18; 19; 22; 25; 29; 30; 34

Тема № 11. Правовий статус депутатів місцевих рад

План

1. Поняття та правова характеристика статусу депутатів місцевих рад в Україні.
2. Функції та повноваження депутата місцевої ради.
3. Організаційно-правові форми здійснення функцій та повноважень депутатів місцевих рад. Депутатський звернення. Депутатське запитання.
4. Дострокове припинення повноважень депутатів місцевих рад.
5. Поняття та види гарантій діяльності депутатів місцевих рад.

Теми рефератів.

1. Особливості статусу депутатів місцевих рад.
2. Співвідношення статусу депутатів місцевих рад і статусу народних депутатів України

Методичні рекомендації.

Розглядаючи перше питання про поняття та правову характеристику статусу депутатів місцевих рад в Україні, слід почати з загальної характеристики депутатського мандату (вільний та імперативний депутатський мандат), адже депутати місцевих рад на відміну від народних депутатів мають імперативний мандат і можуть бути відкликані виборцями.

Питання про функції та повноваження депутата місцевої ради передбачають необхідність зазначити, що депутат місцевої ради: здійснює свої повноваження, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю, не отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету, тому він не є посадовою особою місцевого самоврядування, його правовий статус визначається Законом країни «Про статус депутатів місцевих рад».

Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

Повноваження депутата місцевої ради, обраного замість того депутата, який вибув, або на повторних виборах, починаються з дня заслуховування на черговому після виборів депутата місцевої ради пленарному засіданні відповідної місцевої ради повідомлення територіальної виборчої комісії про підсумки виборів. Інформація про підсумки виборів доводиться територіальною виборчою комісією до відома відповідної місцевої ради. Спори щодо набуття

повноважень депутатів місцевої ради вирішуються судом.

Наступне питання стосується організаційно-правових форм здійснення функцій та повноважень депутатів місцевих рад. Тут слід насамперед звернути увагу, що депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування. Основними формами роботи депутата місцевої ради є депутатський звернення та депутатське запитання. Також депутат місцевої ради може приймати участь в утворенні та роботі депутатської групи, депутатської фракції, постійної, тимчасової комісії.

Питання про поняття та види гарантій діяльності депутатів місцевих рад, передбачає необхідність визначення способів та засобів за допомогою, яких держава сприяє у здійсненні депутатами місцевих рад своїх повноважень.

Повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково у разі: 1) його відкликання виборцями у встановленому Законом порядку; 2) припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

3) обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень; 4) обрання його депутатом іншої місцевої ради; 5) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім; 6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення його до відповідальності за корупційне правопорушення;

7) його смерті. Депутат місцевої ради не може мати іншого представницького мандата.

Депутат місцевої ради періодично, але не рідше одного разу на рік, зобов'язаний звітувати про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу, об'єднаннями громадян. Рада визначає орієнтовні строки проведення звітів депутатів місцевої ради перед виборцями.

Дайте визначення понять.

Статус депутатів місцевих рад, вільний депутатський мандат, імперативний депутатський мандат, депутатське звернення, депутатське запитання, депутатські звіти, гарантії діяльності депутатів місцевих рад, наказ виборців, відкликання депутата місцевої ради, депутатська група, депутатська фракція, постійна комісія, тимчасова комісія.

Складіть порівняльну таблицю.

1. Правовий статус народних депутатів і депутатів місцевих рад.
2. Гарантія діяльності депутатів та голів місцевих рад.

3. Відмінність між депутатськими зверненнями та депутатськими запитаннями.
4. Функції та повноваження депутатів місцевих рад та народних депутатів.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти:* 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; 12; *базова:* 1; 2; 3; 4; 5; *допоміжна:* 3; 4; 5; 7; 9; 13; 14; 15; 17; 18; 19; 22; 25; 29; 30; 34

2. Самостійна робота студентів

Мета та завдання самостійної роботи.

Метою та завданнями самостійної роботи студентів є засвоєння ними теоретичних та аналітичних основ курсу, розвиток творчого мислення, набуття навичок та вмінь у самостійному виборі різних методів пізнання.

Самостійна робота передбачає ґрунтовне вивчення тієї складової частини навчальної програми, яка не включена до розгляду на лекціях та семінарських заняттях, але, водночас, є важливим компонентом формування цілісного розуміння перебігу історичного процесу на українських землях від найдавніших часів до сьогодення. Здебільшого це питання, які поглиблюють, розширюють, конкретизують опанований матеріал на аудиторних заняттях.

Працюючи самостійно, варто скористатися підручниками, посібниками, рекомендованою додатковою літературою, науково-довідниковими виданнями, можливостями Інтернету.

Зміст самостійної роботи

Тема № 1. Правове регулювання статусу муніципальних службовців

Зміст.

1. Муніципальна служба (служба в органах місцевого самоврядування): поняття та основні засади правового регулювання.
2. Право на службу в органах місцевого самоврядування.
3. Муніципальні службовці: права, обов'язки та порядок проходження служби.
4. Порядок проведення атестації муніципальних службовців. Припинення служби в органах місцевого самоврядування.
5. Відповідальність за порушення законодавства про муніципальну службу.
6. Кадрова політика щодо муніципальної служби: поняття, проблеми та перспективи розвитку.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про поняття та основні засади правового регулювання муніципальної служби (служби в органах місцевого

самоврядування), насамперед необхідно надати визначення поняттю «служба в органах місцевого самоврядування» під якою слід розуміти професійну, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

Право на службу в органах місцевого самоврядування мають громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території. На посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту й професійну підготовку, володіють державною мовою в обсязі, достатньому для виконання службових обов'язків.

Серед умов доступу до публічної служби можна виокремити та охарактеризувати наступні: 1) **Обов'язкові:** громадянство, дієздатність, володіння державною мовою, освіта, професійна підготовка, вікові межі, відсутність судимості, фізична здатність зайняти посаду; 2) **Додаткові:** досвід роботи, професійний рівень (копії документів про підвищення кваліфікації, присвоєння наукового ступеня або вченого звання, наукові публікації), репутація (характеристики, рекомендації) тощо.

Характеризуючи права, обов'язки та порядок проходження муніципальної служби слід зазначити, що посадовою особою місцевого самоврядування є та, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Посади в органах місцевого самоврядування поділяються на: виборні і невиборні. Виборні у свою чергу поділяються на дві групи: а) на які особи обираються територіальною громадою; б) на які обираються або затверджуються радою.

Невиборними є посади, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної в місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України. На посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту і професійну підготовку, володіють державною мовою в обсязі, достатньому для виконання службових обов'язків.

В органах місцевого самоврядування встановлюються сім категорій посад, які охоплюють усіх посадових осіб, починаючи від посади Київського міського голови, голів обласних рад та Севастопольського міського голови (перша категорія) і закінчуючи посадами радників, консультантів секретаріатів районних у містах рад, спеціалістів виконавчих органів районних у містах, міських (міст районного значення) рад, спеціалістів виконавчих органів сільських, селищних рад (сьома категорія).

При прийнятті на службу в органи місцевого самоврядування присвоюються ранги в межах відповідної категорії посад, від 1 по 15. Ранги присвоюються відповідно до займаної посади, рівня професійної кваліфікації, результатів роботи. Посадова особа місцевого самоврядування може бути позбавлена присвоєного йому рангу лише за вироком суду. Один раз на 4 роки, з метою оцінки ділових та професійних якостей, а також кваліфікації, посадові особи місцевого самоврядування підлягають атестації.

Висвітлюючи питання про порядок проведення атестації муніципальних службовців та припинення служби в органах місцевого самоврядування слід зазначити, що атестація посадових осіб місцевого самоврядування проводиться один раз на 4 роки з метою оцінки ділових та професійних якостей, а також кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування. Атестації підлягають посадові особи місцевого самоврядування всіх рівнів, у тому числі ті, які внаслідок організаційних змін обіймають посади менше ніж один рік, якщо їх службові обов'язки не змінилися.

Під час атестації оцінюються результати роботи, ділові та професійні якості, виявлені працівниками при виконанні обов'язків, визначених типовими професійно-кваліфікаційними характеристиками посад і відображених у посадових інструкціях, що затверджуються сільським, селищним, міським головою, головою районної в місті, районної, обласної ради.

Розглядаючи питання про відповідальність за порушення законодавства про муніципальну службу, слід акцентувати увагу на тому, що особи, винні в порушенні законодавства про службу в органах місцевого самоврядування, притягуються до: цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету в порядку, встановленому законом.

Сільські, селищні, міські, районні в місті, районні та обласні ради, сільський, селищний, міський голова, голова районної в місті, районної та обласної ради мають право зворотної вимоги (регресу) до посадової особи місцевого самоврядування, яка заподіяла шкоду територіальній громаді в розмірах і порядку, визначених законами України та статутами територіальних громад, прийнятими відповідно до законів України.

Що стосується кадрової політики в сфері муніципальної служби, насамперед слід надати визначення поняттю «кадрова політика» під якою розуміється система теоретичних знань, ідей, поглядів, принципів, відносин та організаційно-практичних заходів державних органів і недержавних

організацій, направлених на встановлення цілей, завдань, характеру цієї політики, визначення форм і методів кадрової роботи. Іншими словами, кадрова політика - це вираження стратегії формування, професійного розвитку і раціонального використання кадрового потенціалу суспільства.

Вироблення й здійснення кадрової політики включає правовий, організаційно-управлінський, соціально-економічний, культурно-виховний та інші аспекти, кожен із яких відіграє важливу роль у механізмі її реалізації. Важливе значення має правове регулювання кадрової діяльності у сфері місцевого самоврядування конституційним, муніципальним, трудовим, адміністративним, фінансовим правом. Однак не менш важливим є регулювання відносин у цій сфері нормами моралі, які реалізуються без владного примусу, але інколи є більш дієвими в силу традицій, звичаїв, менталітету, моральних цінностей суспільства.

Дайте визначення понять.

Служба в органах місцевого самоврядування, муніципальний службовець, муніципальна служба, посадовою особою місцевого самоврядування, кадровий резерв, атестаційна комісія, кадрова політика, атестація муніципальних службовців, відповідальність за порушення законодавства про муніципальну службу, умови доступу до муніципальної служби.

Заповніть пропуски у твердженнях:

1. На посаду в органах місцевого самоврядування можуть бути призначені особи, які

2. Державна політика щодо служби в органах місцевого самоврядування здійснюється за такими напрямками:

3. Служба в органах місцевого самоврядування здійснюється на таких основних принципах:

4. Посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка

5. Основними обов'язками посадових осіб місцевого самоврядування є: ...

6. Посадова особа місцевого самоврядування має право:

7. За рішенням органу місцевого самоврядування створюється ... для зайняття посад і просування по службі, який затверджується сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради.

8. Атестації не підлягають

9. Відповідно до висновку атестаційна комісія пропонує сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті, районної, обласної ради:

10. Підставами припинення служби в органах місцевого самоврядування є

11. Пріоритетними напрямками кадрової політики в сучасних умовах розвитку муніципальної служби є:

Рекомендована література: *нормативно-правові акти:* 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; 12; *базова:* 1; 2; 3; 4; 5; *допоміжна:* 3; 4; 5; 7; 13; 14; 15; 17; 18; 19; 22; 25; 30; 34

Тема № 2. Особливості здійснення місцевого самоврядування в різних містах України

Зміст.

1. Роль міста в українському суспільстві. Основні напрямки та принципи міського розвитку в Україні.

2. Організація роботи органів місцевого самоврядування в столиці України – Місті-герої Києві.

3. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади у місті Києві з іншими органами влади, підприємствами, представництвами.

Методичні рекомендації

В процесі самостійної роботи над темою необхідно розкрити питання про роль міста в українському суспільстві та основні напрямки та принципи міського розвитку в Україні.

Питання про організацію роботи органів місцевого самоврядування в столиці України - Місті-герої Києві, організаційно-правову основу та посадових осіб органів місцевого самоврядування в Києві, визначити їх функції та повноваження. Тут слід зазначити, що додаткові повноваження Київського міського голови закріплені в ст. 17 Закону України «Про столицю України - місто-герой Київ». Київський міський голова має такі додаткові повноваження щодо: - взаємодії з органами державної влади: 1) бере участь у підготовці проектів законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, відповідних програм, що стосуються міста Києва; 2) бере участь у вирішенні питань щодо проведення в місті заходів загальнодержавного та міжнародного характеру; 3) бере участь у засіданнях Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу при розгляді питань, що стосуються столиці України - міста Києва; 4) вносить на розгляд Президента України, Кабінету Міністрів України проекти відповідних нормативно-правових актів та інші пропозиції з питань, що стосуються міста Києва як столиці України; 5) бере участь у вирішенні питань щодо розміщення в місті Києві державних органів, представництв інших держав та міжнародних організацій, а також у протокольних заходах, що стосуються міста Києва; формування комунальної власності: вносить до відповідних органів виконавчої влади пропозиції щодо передачі до сфери управління Київської міської ради. Кадрових питань: дає згоду на призначення та звільнення керівників підприємств та міських органів

виконавчої влади подвійного підпорядкування – соціально-економічного розвитку столиці: 1) погоджує питання щодо створення, перепрофілювання або ліквідації підприємств та організацій загальнодержавного значення, розташованих на території міста Києва; 2) одержує інформацію щодо діяльності всіх підприємств, установ та організацій на території міста, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, в частині, що стосується діяльності і міста Києва, та впливає на виконання містом Києвом столичних функцій.

Матеріально-фінансова основа здійснення місцевого самоврядування в місті Києві має відповідні особливості формування бюджетів міста Києва визначаються

Бюджетним кодексом України з урахуванням Закону «Про столицю України – місто-герой Київ». До доходів бюджету міста Києва зараховується 50 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Києва, а також закріплюються доходи, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів: 1) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя; 2) 50 відсотків збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору; 3) 50 відсотків плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами в межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя; 4) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя; 5) плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя; 6) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території цих міст; 7) плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя; 8) плата за ліцензії на право оптової та роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території цих міст, тощо.

Дайте визначення понять.

Статут територіальної громади, мешканці, територія міста, адміністративно- територіальний устрій міста Запоріжжя, територіальна громада, місцеві вибори, депутатські групи, депутатські фракції, виконавчий комітет міської ради, місцеві податки та збори, столиця України.

Заповніть пропуски у твердженнях.

1. Рішення, прийняті територіальною громадою в межах наданих їй Конституцією та законами України прав щодо вирішення питань місцевого значення на місцевому референдумі, є ... для виконання всіма органами і посадовими особами місцевого самоврядування, громадянами, об'єднаннями громадян, а також підприємствами, установами й організаціями, які розташовані та території міста.
2. ... в будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права й свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень.
3. Формами участі членів територіальної громади в місцевому самоврядуванні є:...
4. Право голосу на місцевих виборах мають...
5. У громадських слуханнях на добровільних засадах беруть участь ... члени територіальної громади.
6. Громадські слухання проводяться не рідше ...
7. Міський голова ... терміном на ... років відповідно до Закону України «Про місцеві вибори».
8. Повноваження міського голови починаються з моменту ... і закінчуються в момент...
9. Секретар міської ради ... з числа депутатів міської ради та працює в раді на ... основі.
10. Виконавчий комітет міської ради очолює У разі відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків, роботу виконавчого комітету організовує ...
18. .. самостійно встановлює місцеві податки та збори відповідно до визначеного законом переліку й у межах граничних розмірів ставок.
19. Систему адміністративно-територіального устрою міста Києва складають ...
20. У місті Києві діють представницькі органи місцевого самоврядування...
21. Голова Київської міської державної адміністрації призначається ...
22. Система місцевого самоврядування у місті Києві включає ...

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; 12; базова: 1; 2; 3; 4; 5; допоміжна: 3; 4; 5; 7; 9; 13; 14; 15; 17; 18; 19; 22; 25; 29.*

Тема № 3. Електронне муніципальне урядування: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні

Зміст.

1. Електронне урядування як інноваційна форма муніципального управління: сутність, методи та принципи його організації
2. Класифікація видів електронної взаємодії між державою і суспільством. Надання муніципальних послуг з використанням електронних засобів.
3. Стан електронного урядування в країнах з розвиненою демократією. Стан електронного урядування на прикладі Запорізької області.
4. Механізм розвитку інформаційних представництв органів місцевого самоврядування як базового елементу інституційної структури електронного уряду.
5. Пріоритетні напрями розвитку електронних консультацій з громадянами: сучасний стан та перспективи розвитку.

Методичні рекомендації.

Розглядаючи питання про електронне урядування як інноваційну форму муніципального управління слід зазначити, електронне урядування - це форма організації державного управління та місцевого самоврядування, яка за рахунок широкого застосування новітніх ІКТ забезпечує якісно новий рівень відкритої взаємодії держави та суспільства, надання повного комплексу державних послуг для всіх категорій громадян та суб'єктів господарювання. Впровадження електронного урядування передбачає реалізацію послідовного, комплексного та індивідуалізованого підходу до надання державних послуг та інформації для населення. Це означає структурну перебудову функціонування державних органів і їх взаємодії з громадянами, організаціями та власними співробітниками. Впровадження електронного урядування є складним процесом, що вимагає значних фінансових витрат і вирішення цілого комплексу взаємозалежних політичних, правових, адміністративних і технологічних тощо проблем.

Концептуальні засади розвитку електронного урядування в Україні визначають мету та основні завдання електронного урядування в Україні, пріоритети, основні завдання та етапи його розвитку на період до 2015 року, а також очікувані наслідки від його впровадження, також організаційні, методичні та технологічні принципи та національні стандарти використання ІКТ в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, є інструментом забезпечення перебудови системи місцевого самоврядування.

Класифікація видів електронної взаємодії між державою і суспільством. Надання муніципальних послуг з використанням електронних засобів.

Розглядаючи питання про стан електронного урядування на прикладі Запорізької області слід зазначити, що механізм розвитку інформаційних

представництв органів місцевого самоврядування розглядається як базовий елемент інституційної структури електронного уряду. На виконання вимог Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» рішенням Запорізької міської ради №494 від 22.12.2005 р. було створено Запорізький міський дозвільний центр.

Метою діяльності центру є вдосконалення та спрощення дозвільно-погоджувальних процедур для суб'єктів господарювання і осіб, що бажають започаткувати власну справу, забезпечення їх необхідною інформацією про порядок отримання документів дозвільного характеру. Після укладання у вересні 2011 року між Запорізькою обласною державною адміністрацією, Запорізькою обласною радою, Запорізькою міською радою та місцевими дозвільними органами Меморандуму про співпрацю у напрямку створення Єдиного дозвільного центру, Запорізький дозвільний центр отримав нове приміщення, сучасну матеріально-технічну базу і фактично став виконувати функції як міського, так і обласного центру.

Пріоритетні напрями розвитку електронних консультацій з громадянами: сучасний стан та перспективи розвитку. Система надання послуг населенню у соціальній, медичній, освітній та інших сферах повинна бути прозорою, якісною і якомога зручнішою для громадянина. Тому в цьому аспекті актуальним є проект Запорізької обласної ради, автори якого поставили на меті розширити можливості реалізації законних прав членів громади області на отримання публічної інформації та звернень до органів місцевого самоврядування і виконавчої влади через розробку та впровадження єдиної регіональної мережі інформаційних ресурсів (мережі «електронна влада»).

В результаті реалізації даного проекту зміняться принципи формування інформаційної політики органами місцевого самоврядування та місцевої влади в частині взаємовідносин «влада-громада», будуть впроваджені сучасні електронні технології, суттєво підвищиться рівень інформаційної відкритості місцевої влади, що позитивно впливатиме на управлінські процеси.

Дайте визначення понять.

Електронне врядування, електронна муніципальна демократія, муніципально-громадський центр, електронні громадські слухання, електронні послуги, електронна влада, інформаційно-комунікативні технології, електронні консультації, електронний документообіг.

Заповніть пропуски у твердженнях.

1. Україна вперше за свою історію взяла на себе зобов'язання у сфері розвитку електронного урядування та електронної демократії в рамках міжнародної ініціативи...
2. Лише третина міст використовує систему ..., проте навіть у цих містах системи не використовують повною мірою, а застосовують переважно для

реєстрації звернень громадян, внутрішньої, вхідної та вихідної документації. Лише в 4 містах 100% працівників задіяні в системі внутрішнього е-документообігу. У переважній більшості органів місцевого самоврядування ...електронного цифрового підпису.

3. Одна з функцій системи електронного врядування - формування довіри між владою та ...

4. Використання системи Е-самоврядування дає можливість прискорення надання...

Рекомендована література: *нормативно-правові акти:* 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; 11; *базова:* 1; 2; 3; 5; *допоміжна:* 4; 5; 7; 9; 11; 14; 15; 17; 18; 19; 22; 27; 32; 34

Тема № 4 Матеріально-фінансова основи місцевого самоврядування

План

1. Поняття та об'єкти комунальної власності. Порядок передачі об'єктів права державної та комунальної власності.
2. Оренда комунального майна. Фінанси місцевих органів влади структурні елементи та функції. Проблеми розмежування земель державної та комунальної власності.
3. Порядок формування та структура місцевих бюджетів. Доходи і видатки місцевих бюджетів.
4. Місцеві податки і збори. Фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування.

Методичні рекомендації

Розглядаючи питання про поняття та об'єкти комунальної власності слід зазначити, що право комунальної власності в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначається як право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

До норм Конституції України, яка закріплює, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, які є у власності територіальних громад. Наведені визначення «рухомого і нерухомого майна» можна застосовувати і для характеристики матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Матеріальною основою місцевого самоврядування є земля, яка знаходиться у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах. У комунальній власності перебувають усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності,

а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності. У комунальній власності можуть бути землі резервного, природно-заповідного, лісового, водного фонду, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення, промисловості, транспорту, зв'язку, енергетичної системи, оборони. Підставами виникнення права комунальної власності на землю можуть бути: а) набуття, б) передача земельних ділянок, добровільна відмова власника земельної ділянки, г) розмежування земель державної та комунальної власності. Матеріальною основою місцевого самоврядування є також природні ресурси, поділяються на такі види: а) мінеральні й інші неживі ресурси морського дна та його надр; б) природні рослинні; в) природні енергетичні; г) біологічні; д) рекреаційні е) ресурси корисних копалин і компонентів. Природні ресурси України є власністю її народу, від його імені в межах, визначених Конституцією.

Наступне питання стосується правового регулювання оренди комунального майна, фінансів місцевих органів влади, їх структурних елементів та функцій. Проблеми розмежування земель державної та комунальної власності. Слід зазначити, що до складу місцевих фінансових ресурсів входять: місцеві бюджети; фінансові ресурси підприємств, організацій і установ комунальної форми власності.

Місцеві фінанси включають у себе кілька основних взаємопов'язаних структурних елементів: суб'єкти; об'єкти; видатки; доходи; способи формування доходів; інститути системи; відносини між суб'єктами системи та іншими ланками фінансової системи держави.

В наступному питанні необхідно розкрити порядок формування та структуру місцевих бюджетів, визначити, що розуміється під доходами та видатками місцевих бюджетів. При цьому доходи місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України складаються із: податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій із капіталом і трансферти.

Податковими надходженнями визнаються передбачені чинним законодавством України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

До неподаткових надходжень належать доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, надходження від штрафів та фінансових санкцій, інші неподаткові надходження.

Трансферти - це кошти, одержані від інших органів публічної влади, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Склад доходів місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України, які у визначеному чинним законодавством порядку зараховуються до загального або спеціального фонду місцевого бюджету.

Під видатками місцевого бюджету розуміються кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Видатки місцевого бюджету формуються відповідно до розмежування видатків між бюджетами, яке визначається Бюджетним кодексом України, для виконання повноважень органів місцевого самоврядування. Таким чином, видатки повинні бути точним відображенням функцій і завдань, що покладені на місцеву владу.

Наступне питання стосується місцевих податків і зборів. Тут слід зазначити, що відповідно до ст. 143 Конституції України територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування згідно із законом устанавлюють місцеві податки і збори. У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» це повноваження сформульовано по-іншому й закріплюється те, що органи місцевого самоврядування відповідно до Податкового кодексу України встановлюють місцеві податки і збори (ст. 69). У ст. 10 Податкового кодексу України встановлено: місцеві податки: а) податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; б) єдиний податок.

Місцеві збори: а) збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; б) збір за місця для паркування транспортних засобів; в) туристичний збір.

Місцеві податки і збори поділяються умовно на дві групи: обов'язкові та факультативні.

Обов'язково місцеві ради встановлюють податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок та збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності.

Факультативно, тобто в межах повноважень, визначених чинним законодавством, вирішують питання щодо встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору. Установлення місцевих податків та зборів, не передбачених Податковим кодексом України, забороняється.

Місцеві податки та збори, що встановлені рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень, є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

У ході прийняття рішення про встановлення місцевих податків та зборів обов'язково визначаються об'єкт оподаткування, платник податків і зборів, розмір ставки, податковий період та інші обов'язкові елементи, визначені ст. 7 Податкового кодексу України.

Дайте визначення понять.

Територіальна громада, матеріальна основа, фінансова основа, комунальна власність, місцевий бюджет, обласний бюджет, районний бюджет, рухоме та нерухоме майно, право спільної власності, доходи, видатки, дотації, субвенції, трансферт, загальний фонд місцевого бюджету, спеціальний фонд місцевого бюджету, мінімальний розмір місцевого бюджету, місцеві податки, місцеві збори.

Заповніть пропуски у твердженнях.

1. Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право ... власності.
2. Під правом комунальної власності розуміють право територіальної громади ... , доцільно, економно й ефективно... і розпоряджатися на свій розсуд і у своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через
3. Підставою для набуття права комунальної власності є ...
4. Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть... на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні ...та ...
5. ... та.....від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад
6. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені в територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без...
7. Місцеві бюджети є..., вони не включаються до Державного бюджету України, Бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів.
8. ... розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно із законом про місцеве самоврядування та законом про бюджетну систему.
9. ... та ... затверджують районні й обласні бюджети.
10. Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні ... , здійснює ... за законним, доцільним, економним та ефективним витрачанням коштів і належним їх обліком.

Рекомендована література: *нормативно-правові акти: 1; 2; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 12; базова: 1; 2; 3; 4; допоміжна: 3; 4; 5; 7; 9; 13; 14; 15; 17; 18; 19; 22; 25; 29; 30.*

3. Індивідуальні завдання

Написання рефератів

Реферат (від латинського *refero* – доповідаю). Короткий усний або письмовий виклад наукової праці, результатів наукового дослідження, змісту книги, дисертації тощо. Також доповідь на визначену згідно зі спеціальністю (спеціалізацією) тему, написана, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел.

Навчальний реферат – це письмова робота, в якій у стислій формі, на основі опрацювання наукової та методичної літератури, розкривається конкретна проблема чи окремий аспект теми дисципліни. Підготовка за захист реферативних робіт передбачено в рамках семінарських занять. Принциповою вимогою до написання рефератів є обов'язковість авторського тексту, відповідність теми, структури, змісту, тексту, а також мети, дослідницьких завдань і висновків.

Реферат складається з плану і таких складових частин: вступ, основна частина (розділи і підрозділи), висновки, список використаних джерел і літератури, додатки (за потреби).

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, її значення для поглибленого опанування програмного матеріалу, визначається мета та дослідницькі завдання реферату, об'єкт дослідження, загальні методи розкриття теми. Обов'язковим є аналіз історіографічної бази.

Основна частина може складатися з кількох розділів. Принципово важливим є завдання оптимально визначити структуру пропонованої роботи. Доцільно розділи поділяти на підрозділи таким чином, щоб автор вникав у внутрішні зв'язки явища, події, процесу. При цьому виявляв достатні навички для наукового (термінологічного), стилістичного та технічного забезпечення наукового пошуку.

Важливою структурною частиною реферату є висновки. У них лаконічно, без аналізу і обґрунтування робляться узагальнення і формулюються результати виконаної роботи. Висновки засвідчують здатність студента до самостійних узагальнень.

Наприкінці реферату наводиться список джерел та використаної літератури. Її оформлення може здійснюватися за кількома варіантами. Найбільш зручним є подання переліку джерел (якщо такі використовуються) та літератури по мірі появи їх у тексті.

Оформлення реферату. Реферат має бути написаний (надрукований) на аркушах формату А4 (з однієї сторони) українською мовою, окрім першоджерел, що цитовані російською, і обов'язково в лапках. Одним із обов'язкових атрибутів будь-якого реферату є посилання на джерела у квадратних дужках – [7, 55], де перша цифра означає порядковий номер джерела у Вашому списку опрацьованих джерел та літератури, а друга –

сторінку цього джерела, з якої Ви відтворили цитату. Посилання прийнято цитувати в лапках “” , якщо Ви перенесли їх у свій реферат дослівно, і без лапок, якщо в цитованому тексті Ви суттєво змінили деякі слова. Власні міркування, судження, порівняння, висновки та інше треба подавати звичайним текстом. Кожний розділ реферату починається з нового аркуша. Зазначення розділу та його назва треба писати (друкувати) великими жирними літерами. Крапка в кінці розділу, його номеру та назви не ставиться (так само – аркуші ЗМІСТ, ВСТУП, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ). Обсяг реферату 10 – 15 сторінок. Розмір лівого поля до 30 мм, правого – не менше 10 мм, верхнього та нижнього – 20 мм.

3.1. Тематика рефератів

1. Особливості норм муніципального права України.
2. Можливість та доцільність виділення муніципального права України в самостійну галузь національного права.
3. Місце статуту територіальної громади у системі джерел муніципального права України.
4. Порівняльна характеристика муніципально-правових норм із нормами інших галузей прав: конституційного, адміністративного, екологічного.
5. Проблемність назви муніципального права.
6. Роль Магдебурзького права в становленні та розвитку місцевого самоврядування.
7. Принцип субсидіарності місцевого самоврядування.
8. Конституційні засади взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування.
9. Державна влада та актуальні проблеми становлення муніципальної влади в Україні.
10. Роль Президента України у здійсненні державної політики у сфері місцевого самоврядування.
11. Функції територіальних громад. Їх місце в системі функцій місцевого самоврядування.
12. Основні форми діяльності територіальних громад.
13. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: поняття, види.
14. Муніципальний нормотворчий процес.
15. Місцевий референдум як форма безпосереднього народовладдя територіальної громади.
16. Перспективні напрямки реформування системи органів місцевого самоврядування.
17. Поняття та механізм реалізації місцевого референдуму в Україні в сучасних

умовах державотворення.

18. Основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
19. Вибірчі системи, що застосовуються на муніципальних виборах в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз.
20. Організація і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання в м. Запоріжжя.
21. Особливості механізму реалізації гарантій місцевого самоврядування.
22. Захист прав місцевого самоврядування в судах загальної юрисдикції.
23. Муніципально-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності.
24. Особливості відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
25. Відмінність статусу голів районної, обласної, районної у місті ради від статусу сільських, селищних, міських голів.
26. Особливості статусу голів в містах Києві та Севастополі.
27. Види місцевих рад як представницькі органи місцевого самоврядування.
28. Особливості правового статусу окремих видів представницьких органів місцевого самоврядування в Україні.
29. Місце виконавчих комітетів місцевих рад в системі місцевого самоврядування.
30. Особливості правового статусу відділів та управлінь виконавчих комітетів місцевих рад.
31. Взаємодія органів місцевого самоврядування з місцевими органами державної влади.
32. Особливості статусу депутатів місцевих рад.
33. Співвідношення статусу депутатів місцевих рад і статусу народних депутатів України.
34. Поняття, проблеми та перспективи розвитку кадрової політики щодо муніципальної служби.
35. Муніципальна служба в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз.
36. Поняття та об'єкти комунальної власності.
37. Порядок передачі об'єктів права державної та комунальної власності.
38. Проблеми розмежування земель державної та комунальної власності.
39. Порядок формування та структура місцевих бюджетів.
40. Доходи і видатки місцевих бюджетів.
41. Роль міста в українському суспільстві. Основні напрямки та принципи міського розвитку в Україні.
42. Організація роботи органів місцевого самоврядування в столиці України - Місті-герої Києві.
43. Структурна організація управління містом Черкаської міської ради.
44. Перспективні напрямки розвитку міжмуніципального співробітництва в

Україні.

45. Зарубіжний досвід міжмуніципального співробітництва та проблеми його запровадження в Україні.

3.2. Тестові завдання.

1. Муніципально-правові відносини як відносини з приводу організації і здійснення публічної влади мають переважно:

- А) диспозитивний характер;
- Б) імперативний характер;
- В) рекомендаційний характер;

2. Органами, що представляють відповідні територіальні громади є:

- А) територіальна громада;
- Б) сільська, селищна, міська рада;
- В) державні органи влади.

3. До системи місцевого самоврядування входять

- а) органи місцевого самоврядування
- б) органи місцевого самоврядування, посадові особи, органи

самоорганізації населення

- в) органи місцевого самоврядування, посадові особи.

4. Вибори депутатів сільських, селищних, міських рад проводяться за

- а) мажоритарною системою абсолютної більшості
- б) мажоритарно-пропорційною
- в) мажоритарною системою відносної більшості

5. Відповідно до ч. 3 ст. 141 Конституції України, статус і повноваження голів визначаються:

- А) Конституцією України;
- Б) законом;
- В) статутом.

6. Очолює виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради, районної в місті ради:

- А) депутат ради;
- Б) секретар ради;
- В) голова ради.

7. До делегованих повноважень у сфері соціально-економічного та культурного розвитку, планування та обліку відносяться:

А) забезпечення збалансованого економічного й соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

Б) статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території;

В) розгляд проектів планів підприємств і організацій, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, внесення до них зауважень і пропозицій, здійснення контролю за їх виконанням.

8. Депутат місцевої ради набуває свої повноваження в результаті:

- А) призначення його Верховною Радою України;
- Б) призначення головою відповідної ради;
- В) обрання його до ради.

9. Місцевий бюджет розробляється

- А) державними установами
- Б) самостійно органами місцевого самоврядування
- В) спеціально створеними комісіями

10. Під гарантіями місцевого самоврядування розуміється:

А) система органів державної влади за допомогою якої забезпечується та реалізується діяльність суб'єктів системи місцевого самоврядування та
Б) безперешкодне та ефективне здійснення місцевого самоврядування;

В) здатність органів та посадових осіб забезпечувати безперешкодне та ефективне здійснення місцевого самоврядування;

Г) система взаємопов'язаних умов, засобів, способів, механізмів забезпечення та реалізації діяльності суб'єктів системи місцевого самоврядування, за допомогою якої забезпечується безперешкодне та ефективне здійснення місцевого самоврядування;

Д) взаємоузгоджена та складно структурована система органів та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування

11. Систему муніципального права складають:

А) нормативно-правові акти і підзаконні нормативно-правові акти муніципального права;

Б) інститути і норми муніципального права;

В) суб'єкти і об'єкти муніципального права;

Г) суб'єкт, об'єкт, зміст, юридичний факт

12. Яка модель місцевого самоврядування характеризується відсутністю на місцях повноважних представників центрального уряду, що опікають місцеві виборні органи; функціонування органів місцевого самоврядування здійснюється тільки у межах компетенції, закріпленої у законі і утвердження принципу позитивного регулювання діяльності органів місцевого самоврядування:

А) англосаксонська модель;

Б) континентальна модель;

В) змішана (гібридна) модель.

13. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад підконтрольні та підзвітні:

А) Верховній Раді України;

Б) відповідним радам;

Г) відповідній адміністрації.

14. Сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням в межах села, селища, міста в межах адміністративно-територіальної одиниці – це:

- а) виборчий округ
- б) територіальна громада
- в) органи самоорганізації населення

15. Вибори сільського, селищного, міських голів проводяться за

- а) мажоритарною системою абсолютної більшості
- б) мажоритарно-пропорційною
- в) мажоритарною системою відносної більшості

16. Сільський, селищний, міський голова очолює:

- А) відповідну територіальну громаду;
- Б) відповідний виконавчий комітет;
- В) відповідну раду.

17. До власних повноважень у сфері бюджету, фінансів і цін належать:

- А) складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету;
- Б) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів;
- В) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території.

18. Повноваження депутата місцевої ради починаються

- А) моменту оголошення результатів виборів;
- Б) з моменту відкриття першої сесії відповідної ради;
- В) на наступний день, після відкриття першої сесії відповідної ради.

19. Районні й обласні бюджети затверджують

- А) районними та обласними радами
- Б) спеціально створеними комісіями
- В) державними установам

20. Система закріплених в нормах права умов, засобів, прийомів та способів, які забезпечують реалізацію прав місцевого самоврядування, а у випадку їх порушення чи необґрунтованого обмеження - діяльність відповідних суб'єктів щодо охорони та захисту

- а) конституційні гарантії прав місцевого самоврядування
- б) нормативно-правові гарантії прав місцевого самоврядування
- в) матеріально-фінансові гарантії прав місцевого самоврядування
- г) судові гарантії прав місцевого самоврядування

21. Важливе місце серед локальних нормативних актів місцевого самоврядування як джерела муніципального права посідає:

- А) Закон України «Про місцеве самоврядування»;

- Б) Конституція України;
- В) Статут територіальної громади.

22. Який принцип полягає в тому, що основні суб'єкти місцевого самоврядування - територіальні громади та їх органи - не є елементами державного апарату і не належать до механізму держави?

- А) колегіальний принцип;
- Б) принцип матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування;
- В) принцип організаційної самостійності

23. Виходячи з ч.1 ст.140 Конституції України можна виділити такі види територіальних громад:

- А) територіальну громаду села або добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл;
- Б) територіальну громаду селища;
- В) територіальну громаду міста;
- Г) територіальну громаду району;
- Д) територіальну громаду області.

24. Сільський, селищний, міський голова очолює

- а) сільську, селищну, міську раду
- б) сільську, селищну, міську раду та виконавчі комітети
- в) сільську, селищну, міську раду, виконавчі комітети та державну адміністрацію

25. Оголошення про початок виборчого процесу чергових виборів здійснюється

- а) ЦВК
- б) Президентом
- в) Сільським, селищним, міським головою

26. Голова вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду:

- А) заступника голови;
- Б) секретаря голови;
- В) першого заступника голови

27. Для здійснення повноважень, які належать до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, створюються:

- А) спеціальні тимчасові комісії;
- Б) відділи, управління та інші виконавчі органи;
- В) лише відділи та управління.

28. Депутат ради може входити до складу:

- А) тільки однієї депутатської фракції;
- Б) не більше двох;
- В) законом не обмежується кількість фракцій

29. Кошти державного бюджету передаються у вигляді

- А) дотацій
- Б) дотацій, субвенцій
- В) дотацій, субвенцій, трансфертів

30. Закріплена в Конституції України цілісна, організаційно-оформлена взаємообумовлена система умов, правових засобів, способів та механізмів, що створює реальну можливість для суб'єктів системи місцевого самоврядування забезпечувати безперешкодне та ефективне здійснення прав місцевого самоврядування:

- а) нормативно-правові гарантії прав місцевого самоврядування
- б) організаційно-правові гарантії прав місцевого самоврядування
- в) конституційні гарантії прав місцевого самоврядування
- г) спеціальні (юридичні) гарантії прав місцевого самоврядування

31. Проблемність назви галузі «Муніципальне право» полягає у тому, що в Конституції України використаний термін:

- А) «муніципалітет»;
- Б) «міське самоврядування»;
- В) «муніципальне утворення».

32. Реалізуючи яку функцію, органи місцевого самоврядування здійснюють правове регулювання комунальних відносин в межах своїх повноважень?

- А) нормотворчу функцію;
- Б) правоохоронну функцію;
- В) установчу функцію.

33. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є:

- А) територіальна громада;
- Б) сільська, селищна, міська рада;
- В) державні органи влади.

34. Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради в межах своїх повноважень видає

- а) постанови
- б) розпорядження
- в) рішення

35. Чергові, позачергові місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за

- а) 30 днів до дня виборів
- б) 60 днів до дня виборів
- в) 90 днів до дня виборів

3.3. Ситуаційні задачі

1. Голова місцевої державної адміністрації таємно придбав будинок за кордоном та набув громадянства іншої країни, продовжуючи працювати Головою державної адміністрації на Україні. Чи є дії Голови місцевої державної адміністрації правомірними? Чи можуть Голову місцевої державної адміністрації звільнити за його дії? Якщо так: то хто звільняє, та підстави звільнення спираючись на відповідне законодавство.

2. На пленарному засіданні Київської міської ради Київською виборчою комісією оголошено рішення про обрання Остапенка Київським міським головою. Водночас, Київська міська рада висловила занепокоєність щодо відсутності указу Президента України про призначення Остапенка головою Київської міської державної адміністрації, яка законодавчо визнається виконавчим органом Київської міської ради. Надійшла відповідь від Президента, у якій йшлося про те, що через призначення Остапенка головою Київської міської державної адміністрації виникне сумісництво його посад. Крім цього, Президент зауважив, що виходячи з Конституції, тільки він має визначати кандидатуру на посаду голови місцевої державної адміністрації. Київська міська рада звернулась до суду.

Дайте правову оцінку діям Президента та Київської міської ради. Чи має Остапенко бути призначений на посаду голови Київської міської державної адміністрації?

3. На черговій сесії Новоолександрівської сільської ради 20.04.2013 р., загальний склад якої складає 14 депутатів, 10 депутатів проголосували за звітування про роботу виконавчих органів ради голови Колпакова М.О на наступній сесії 20.06.2013 р. Але той відмовився, спираючись на те, що минулого місяця він звітував про роботу цих органів перед територіальною громадою.

Чи правомірною є відмова голови Новоолександрівської сільської ради Колпакова М.О. від звітування перед депутатами відповідної ради?

4. Громадянин А. виявив бажання працювати в органах місцевого самоврядування, в чому йому було відмовлено. Рішення було вмотивоване наявністю у громадянина А. судимості за вчинення умисного злочину, яка не була погашена в установленому законом порядку.

Чи правомірним є рішення органу місцевого самоврядування?

5. Кандидат Петренко А.В. на посаду голови Дніпропетровської міської ради для проведення публічних заходів передвиборної агітації орендував у громадянина М. приміщення його офісу в центрі міста. Тоді з такою пропозицією до громадянина М. звернувся інший кандидат Сорокін Г.Л., але власник офісу відмовив йому, бо вже віддав приміщення Петренку А.В.

Чи відповідають дані дії вимогам чинного законодавства про місцеві вибори?

6. Чергова сесія Мелітопольської міської ради, склад якої налічує 40

депутатів, відбулася 01.03.2013 р. Наступна повинна відбутися не пізніше, ніж 01.06.2013 р., але вона на скликалася головою ради Гнатюком О.Д. Через це 24 депутатами ради було запропоновано скликати сесію, у чому їм було відмовлено головою відповідної ради. Свою відмову він аргументував відсутністю підстав, необхідних для скликання чергової сесії.

Чи відповідає нормам законодавства відмова голови Гнатюка О.Д. від скликання чергової сесії Мелітопольської міської ради? Якщо ні, то хто має право скликати сесію ради?

7. Новопризначений голова обласної державної адміністрації прийняв розпорядження про припинення повноважень перших заступників і заступників голови обласної державної адміністрації та про призначення на ці посади інших осіб. Звільнений з посади заступник голови обласної державної адміністрації звернувся до суду з вимогою скасувати розпорядження голови обласної державної адміністрації та поновити його на роботі, оскільки вважав, що для його звільнення не було ніяких підстав і, крім того, питання про звільнення не було погоджене із Кабінетом Міністрів України.

Чи відповідають дії, голови обласної державної адміністрації вимогам законодавства? Яке рішення має прийняти суд?

8. Вуличний комітет звернувся до секретаря Харківської міської ради з вимогою провести слухання з питань екологічних проблем міста. Секретар Харківської міської ради відмовив вуличному комітету, пояснивши, що слухання проводяться з вимогою не менш як 500 членів територіальної громади.

Прокоментуйте дії вуличного комітету і секретаря Харківської міської ради.

9. Директор приватного підприємства відмовився звільнити від виконання виробничих обов'язків депутата міської ради на час здійснення ним депутатських повноважень. Своє рішення директор мотивував частою відсутністю депутата на робочому місці.

У яких випадках депутат місцевої ради звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків? Яким чином здійснюється забезпечення гарантій депутатської діяльності депутатів місцевих рад ?

10. Заступника голови місцевої державної адміністрації було обрано депутатом обласної ради, а потім - головою постійної комісії з питань бюджету. Прокурор вніс протест на дії міської ради, вимагаючи припинити повноваження заступника голови місцевої державної адміністрації як депутата обласної ради, оскільки це порушує вимоги законодавства щодо суміщення посад.

Чи є підстави для дострокового припинення повноважень депутата міської ради? Як має діяти рада у цій ситуації?

11. Громадянка Соколова звернулася до суду з позовом, у якому просила скасувати рішення сільської ради від 21 грудня 2006 р. № 7 «Про дострокове припинення повноважень сільського голови», за яке проголосували 7 депутатів

із 12 від загального складу ради, рішення № 8 «Про призначення виконуючого обов'язки сільського голови» та зобов'язати сільську раду усунути перешкоди у здійсненні нею повноважень сільського голови. Обґрунтовуючи позовні вимоги вона зазначила, що сесію сільської ради без її відома, як сільського голови, було скликано секретарем ради.

Чи правомірні дії секретаря сільської ради? Чи припиняються достроково повноваження голови сільської ради за підсумками голосування депутатів?

12. Громадянин Іванов, виявив бажання балотуватись як кандидат на чергових сільських виборах на пост голови селищної ради. Для цього він зібрав всі необхідні довідки, до яких додав, довідку про не дієздатність та копію договору про представництво, згідно якого його буде представляти громадянин Чехії Сидоров. Чи може бути громадянин Іванов зареєстрований у кандидати на голову селищної ради, адже його інтереси буде представляти громадянин Чехії Сидоров, який має повну дієздатність?

13. Голова місцевої ради на час обрання його на посаду досяг 64 років, через рік виконання своїх обов'язків, він перебуваючи у нетверезому стані розповів своїм друзям інформацію яку дізнався за час проходження служби і яка становила державну таємницю. Згодом його друзі почали шантажувати його, що розкажуть про його п'яну витівку, якщо він не допоможе їм з вирішенням їхнього питання. Через це голова почав вчиняти протиправні дії. Проте згодом його було звільнено з посади. Які могли бути підстави для звільнення голови місцевої ради?

14. Кандидат на посаду депутата в сільську раду, Колпаков, за день до виборів провів так званий благодійний концерт, який за своїм змістом більше був схожий на агітаційний концерт, який розповідав про доброту кандидата Колпакова, та члени дільничної виборчої комісії заборонили проведення подібних концертів іншим учасникам, проте щодо Колпакова не було засновано жодних стягнень. Чи правомірні були дії дільничної виборчої комісії?

15. Громадянка Кримова, що проживає на території села Чорненково, в передень виборів потрапила в лікарню, з апендицитом, наступного дня вона виявила бажання реалізувати своє виборче право на спеціальній виборчій дільниці, яка знаходилась в лікарні, проте в списках виборців її не було зареєстровано. Як громадянка Кримова може реалізувати своє виборче право?

16. Величко Володимир Васильович в 1983 році був визнаний інвалідом II групи внаслідок трудового каліцтва і йому була призначена пенсія по інвалідності. В 1994 році його було обрано сільським головою і на цій посаді він пропрацював до 2002 року. Після цього він пропрацював 1 рік секретарем сільськвиконкому і в 2003 році він звернувся за призначенням пенсії по інвалідності посадовій особі місцевого самоврядування. У районному відділенні Пенсійного фонду йому відмовили у призначенні пенсії як посадовій особі місцевого самоврядування.

Які умови призначення пенсії по інвалідності виборним посадовим особам

місцевого самоврядування? Чи правомірні дії Пенсійного фонду?

17. Мороз Віктор Петрович, голова міської ради, достроково припинив свої повноваження на вимогу депутатського корпусу і досяг пенсійного віку.

Чи виплачується у даному випадку грошова допомога у розмірі 10 місячних посадових окладів при виході на пенсію?

18. Вуличний комітет звернувся до секретаря міської ради з вимогою провести слухання з питань екологічних проблем міста. Секретар міської ради відмовив вуличному комітету, пояснивши, що слухання проводяться за вимогою не менш як 300 членів територіальної громади і пропозицію про проведення слухання слід попередньо узгодити з виконавчим комітетом міської ради. Прокоментуйте дії вуличного комітету і секретаря міської ради. Як відбувається організація слухань у місцевій раді (наведіть приклад, керуючись статутом територіальної громади).

19. Громадянин Коваленко В.Г. подав свою кандидатуру на посаду голови Веселівської селищної ради. Зібравши пакет документів, передбачених ч. 2 ст. 39 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», він подав їх для реєстрації у відповідну територіальну виборчу комісію, в чому йому було відмовлено, обґрунтовуючи це рішення тим, що необхідною умовою реєстрації є висування кандидата місцевим осередком політичної партії.

Чи правомірним є рішення відповідної територіальної виборчої комісії стосовно реєстрації кандидата Коваленка на посаду селищного голови? Який пакет документів необхідний для реєстрації кандидата на посаду селищного голови?

20. Жителі села звернулися до Верховної Ради України з вимогою достроково припинити повноваження сільського голови, який відмовився надати звіт територіальній громаді про свою роботу за три місяці. Голова Верховної Ради України доручив комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування підготувати відповідь на це звернення. Проаналізуйте ситуацію і підготуйте юридично обґрунтовану відповідь на звернення.

4. Перелік рекомендованої літератури

Нормативно-правові акти:

1. Закон України № 1543-ХІІ від 12 вересня 1991 р. «Про правонаступництво України» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.
2. Закон України «Про місцеві вибори» від від 14.07.2015 (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
3. Конституція України від 28.07.1996 (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» 21.05.1997 (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>
5. Закон України «Про ратифікацію 16 Європейської хартії місцевого самоврядування» від 15.07.1997р. №452/97-ВР // Голос України. – 1997. – 19 липня. – №133(1633).
6. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999. (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
7. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
8. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
9. Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15.01.1999 (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/401-14>
10. Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001(зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
11. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади. Постанова ВРУ від 31.08.15 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-19>
12. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 13.01.16. р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

Базова:

1. Батанов О. В. Муніципальне право України: підручник / О. В. Батанов. – Х.:

Одісей, 2008. – 528 с.

2. Бровченко Н.В. Муніципальне право: навчально-методичний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Правознавство» / Н.В. Бровченко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – 118 с.

3. Любченко П.М. Муніципальне право України: навч. посіб. / П. М.Любченко. – Харків: ФІНН, 2012. – 496 с.

4. Муніципальне право України / За ред. В.Ф.Погорілка, О.Ф.Фрицького. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.

5. Муніципальне право України: Підручник. – В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький, М.О. Баймуратов та ін.; за ред В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. – К.: Юрінком Інтер. – 2001. – 352 с.

Допоміжна:

1. Баймуратов М. О. Від римській муніципій – до сучасного місцевого самоврядування / Михайло Баймуратов: право як буття вченого. Збірник наукових праць до 55-річчя професора М.О.Баймуратова / Упорядник та відп. ред.. Ю.О.Волошин. – К.: Логос, 2009. – С.67-68.

2. Баймуратов М.О., Григор'єв В. А. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення і розвитку в Україні / М.О. Баймуратов. – Одеса: Юридична література, 2003. – С.54-65

3. Бальцій Ю. Правовий статус міського голови в Україні / Ю. Бальцій // Одеська національна юридична академія. – О.: Фенікс, 2007. – 176 с.

4. Батанов О.В. Муніципальне влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / відп. Ред.М. О.Баймуратов. – К.: Юридична думка, 2012. – 656 с.

5. Біленчук П. Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): Навч. посіб. / П. Д. Біленчук. – К.: Атіка, 2000. – 303 с.

6. Бондарев С. В. Местное самоуправление в России: исторические и социальноправовые аспекты / С. В. Бондарев // Философия права. – 2007. – Т.3. – С.124-128.

7. Губина Н., Тухватулина М. Проблемы информационного обеспечения целевого муниципального управления // Власть. – 2010. – №5. – С.126.

8. Делія Ю. В. Муніципальний правотворчий процес в Україні: поняття та стадії / Ю. В. Делія // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – №1. – С.70-82

9. Дітковська М. Ю. Упровадження новітніх інформаційних технологій в органах державної влади і місцевого самоврядування / М. Ю. Дітковська // Теорія та практика державного управління. – 2008. – Вип. 3 (22). – С.2-18

10. Дробот І. Стан конституційно-правового гарантування місцевого самоврядування: зарубіжний досвід / І. Дробот // Демократичне врядування. – 2008. – Вип. 1. – С.65-73.

11. Європейський порядок денний для України – 2014 / Нац. ін-т стратегій,

дослідж. при Президентові України. - Режим доступу : www.niss.gov.ua.

12. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз / Н. В. Камінська. – К.: КНТ, 2010. – С.21-22.

13. Кампо В. М. Практикум з муніципального права: Навч. посіб. Видання друге, доповнене / В. М. Кампо. – К.: Атіка, 2003. – 80 с.

14. Кампо В.М. Місцеве самоврядування в Україні / В.М. Кампо. – К.: Ін-Юре, 1997. – 34 с.

15. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування: Навч. посіб / А. М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 304 с.

16. Конституція України: науково-практичний коментар / [редкол.: В. Я. Тацій, О. В.Петришин, Ю. Г.Барабаш]. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.

17. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://civil-rada.in.ua/?p=477>

18. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні. (Основи муніципального права): Навч. посіб. / В. В. Кравченко – К.: Арарат-центр, 2001. – 176 с.

19. Кравченко В. В., Пітцик М.В. Муніципальне право: Навч. посіб. / В.В. Кравченко. – К.: Атіка, 2003. – 672 с.

20. Крушановський С. Асоціації органів місцевого самоврядування України як елемент децентралізованої системи влади / С. Крушановський // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 2 (12). – С.80-91.

21. Кузнєцова О.О. Інститут місцевого самоврядування: проблеми становлення та розвитку / О.О. Кузнєцова // Державне будівництво. – 2007. – №1. С.34-50.

22. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування. / В.С. Куйбіда. – К.: МАУП, 2004. – 432 с.

23. Куйбіда В.С. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку місцевої демократії / В.С. Куйбіда. – Хмельницький: ХУУП, 2008. – 467 с.

24. Кулешов О. О. Деякі особливості становлення і розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні / О. О. Кулешов // Форум права. – 2010. – №4. – С.543-548.

25. Лазор О. Д. Основи місцевого самоврядування: Навч. посіб. 3-тє видання доповнене і перероблене / О. Д. Лазор. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 432 с.

26. Липатов Э. Г. Принципы местного самоуправления – системообразующие факторы муниципального права / Э. Г. Липатов // Вестник Поволжской академии государственной службы им. П. А. Столыпина. – 2004. – №7. – С.93.

27. Макаров Г. В. Очікувані ризики у процесі децентралізації влади в Україні. Аналітична записка / Г. В. Макаров; Нац. ін-т стратегічних дослідж. при

Президентові України. - Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/1021/

28. Мамочка В. В. Загальносоціальні гарантії місцевого самоврядування в Україні / В. В. Мамочка // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – №2. – С.82-89.

29. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування / Ю. Панейко. – Л.: Літопис, 2002. – С.30-38.

30. Проблеми сучасної муніципалістики : навч. посіб. / За заг. ред. О. В. Батанова. – К. : Академія муніципального управління, 2012. – 292 с..

31. Ровинська К. І. Принципи європейської хартії місцевого самоврядування як основа формування місцевого самоврядування в Україні / К. І. Ровинська // Державне будівництво : електрон, наук. фах. видання ХРІДУ НАДУ – 2013. – № 1. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/5/02.pdf

32. Суть реформи місцевого самоврядування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: icps.com.ua/assets/uploads/images/files/verstka_decentralizaciya.pdf

33. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні / Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетров. регіонал. ін-т держ. упр. – Дніпропетровськ, 2014, вип. 2(21) с.277-285

34. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. посіб. / А. Ткачук ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К.: Софія, 2012. – 120 с.

35. Чуманова В. В. Местное самоуправление и его внутренний контроль / В. В. Чуманова // Вестник Южно-уральского государственного университета. Серия. Право. – 2008. – Вып.15. – С.89-95.

36. Щebetун І.С. Організаційно-правові гарантії місцевого самоврядування в Україні: дис. канд. юрид.наук. 12.00.02 / Щebetун І.С. – Харків, 2002. – 210 с.

5. Термінологічний словник.

Абсентеїзм (від лат. *absens* – відсутній) – добровільна неучасть виборців у голосуванні на виборах чи референдумі. У демократичних країнах зазвичай голосують близько 50 відсотків виборців.

Адміністративно-територіальний устрій – система взаємовідносин вищих і центральних органів державної влади з органами публічної влади адміністративно-територіальних одиниць держави.

Акт (правовий) (від лат. *actus* – дія; лат. *actum* – документ) – офіційний письмовий документ органу публічної влади, в якому вміщується правова норма (нормативно-правовий А.) або владний припис, винесений в результаті вирішення конкретної юридичної справи (правозастосовний акт).

Активне виборче право – право обирати до представницьких органів

державної влади та органів місцевого самоврядування, брати участь у референдумах. У демократичних державах належить усім повнолітнім громадянам незалежно від національної і расової приналежності, статі, роду занять, майнового стану, освіти тощо. Виборче право є найважливішим політичним правом громадянина.

Асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання – добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку.

Безпосередня (пряма) демократія – способи і засоби безпосереднього здійснення влади народом або його частиною, які відкидають передання владних повноважень будь-яким органам чи особам (народне волевиявлення).

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

Вибори – спосіб формування органу державної влади, органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями їхньої посадової особи шляхом голосування уповноважених на те осіб і визначення результатів такого голосування встановленою більшістю голосів цих осіб за умови, коли на здобуття кожного мандата мають право балотуватися два і більше кандидатів.

Виконавчі органи рад – органи, які відповідно до Конституції України та законів створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами

Вільний мандат – форма взаємозв'язків депутата парламенту, іншого представницького органу зі своїми виборцями, яка характеризується тим, що депутат вважається представником усього народу (територіальної громади), ніхто не може відкликати його або давати обов'язкові накази.

Власні повноваження місцевого самоврядування – ті права і обов'язки, які визнає за суб'єктами місцевого самоврядування держава і які забезпечують самостійне вирішення населенням питань місцевого значення.

Власні повноваження органу самоорганізації населення-повноваження, надані відповідно до Конституції та законів України сільською, селищною, міською або районною у місті (у разі її створення) радою органу самоорганізації населення під час його утворення;

Внутрішній контроль є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ.

Внутрішній аудит – це діяльність підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю.

Гарантії місцевого самоврядування – сукупність умов і засобів, які забезпечують реалізацію і захист прав місцевого самоврядування.

Голова районної, обласної, районної в місті (у разі її створення) ради обирається відповідною радою шляхом таємного голосування з числа її депутатів на строк повноважень ради.

Громадські слухання – це форма безпосередньої участі членів територіальної громади в здійсненні місцевого самоврядування, що полягає у праві зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

Делеговані повноваження органу самоорганізації населення – повноваження сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, якими вона додатково наділяє орган самоорганізації населення.

Демократія (грецьк. – влада народу, від *demos* – народ, *kratos* – влада) – форма державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу єдиним джерелом влади в суспільстві і його реальній участі у здійсненні державної влади. За формою і способом здійснення Д. поділяється на пряму і представницьку.

Депутат – особа, обрана до парламенту або представницького органу місцевого самоврядування, яка набуває особливого статусу, який забезпечує йому необхідні умови для участі в законодавчій та іншій діяльності відповідного представницького органу.

Депутат місцевої ради є представником інтересів всієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворених нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення.

Депутатські групи і фракції є добровільними об'єднаннями депутатів, які створюються за їх взаємною згодою для спільної роботи щодо здійснення депутатських повноважень у виборчих округах і трудових колективах.

Диспозитивний метод правового регулювання переважно запозичений з галузей приватного права і є засобом впливу в основному на

відносини, суміжні з муніципальними (владними) відносинами. Як юридичні особи суб'єкти місцевого самоврядування укладають договори з іншими юридичними особами, а також з органами державної влади.

Дотація вирівнювання – це міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує. Такі дотації безоплатно й безповоротно надаються для вирівнювання дохідної спроможності відповідного місцевого бюджету, який його отримує. Дотації надаються у випадках, коли коштів, що надходять із власних джерел та закріплених доходів, недостатньо для формування мінімального розміру місцевого бюджету, необхідного для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб (послуг), гарантованих державою.

Загальні гарантії місцевого самоврядування – це економічні, політичні, духовні засади суспільства і держави, що створюють реальні можливості для стимулювання, розвитку і виконання завдань та функцій місцевого самоврядування.

Загальні збори – зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення;

Запит депутатський – вимога депутата парламенту, іншого представницького органу, яка заявляється на сесії парламенту, іншого представницького органу до підконтрольних і підзвітних йому органів та посадових осіб, дати офіційну відповідь із питань, віднесених до їхньої компетенції, якщо його попередні депутатські звернення до них не було задоволено.

Імперативний мандат – форма взаємозв'язків депутата парламенту, іншого представницького органу зі своїми виборцями. Обов'язковими елементами І. м. є пов'язаність депутата волею виборців (накази виборців) і можливість відкликання депутата виборцями. Принцип І. м. закріплювався в «радянських» конституціях.

Імперативний метод правового регулювання характеризується тим, що відповідні норми права не передбачають альтернативної поведінки чи діяльності, а в разі невиконання рішень місцевого самоврядування, прийнятих в межах компетенції відповідних суб'єктів місцевого самоврядування, настає відповідальність згідно з чинним законодавством.

Кадрова політика – це система теоретичних знань, ідей, поглядів, принципів, відносин та організаційно-практичних заходів державних органів і недержавних організацій, направлених на встановлення цілей, завдань, характеру цієї політики, визначення форм і методів кадрової роботи.

Комунальна власність – це різновид державної власності, право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Конституція (лат. *constitutio* – установа, устрій) – система юридичних норм конкретної країни, що закріплюють засади політичної, економічної і

соціальної організації суспільного життя, порядок формування, організацію і компетенцію органів державної влади, територіальну організацію держави, визначають основи взаємовідносин держави та особи.

Магдебурзьке право – середньовічне міське право, за яким міста звільнялися від управління і суду великих земельних власників та створювали органи місцевого самоуправління.

Мандат (депутатський) – документ, що підтверджує законність повноважень депутата парламенту, іншого представницького органу. Публічна функція, що покладається на депутата парламенту, іншого представницького органу шляхом виборів і зміст якої визначається Конституцією та законами держави.

Матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету в порядку, встановленому законом.

Метод муніципального права – це сукупність імперативних, диспозитивних, рекомендаційних способів (засобів) впливу на суспільні відносини, які складаються в процесі організації та функціонування місцевого самоврядування, а також реалізації форм безпосередньої демократії щодо вирішення питань місцевого значення.

Міжмуніципальне співробітництво (ММС) – це два або декілька органів внутрішніх справ, які співпрацюють між собою, які мають статус юридичних осіб та мають певну політичну, юридичну та фінансову автономію (відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування).

Міжнародні стандарти – це норми міжнародного права, які містяться в міжнародних договорах, що розробляються державами в рамках міжнародних міжурядових організацій (ММУО).

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцевий референдум – це спосіб реалізації влади територіальною громадою з метою здійснення локальної (місцевої) правотворчості й контролю за діями й рішеннями органів і посадових осіб місцевого самоврядування, управління місцевими справами

Місцеві ініціативи – це форма волевиявлення членів територіальної громади, що полягає в ініціюванні розгляду сільською, селищною радою будь-якого питання місцевого значення.

Муниципальна власність – одна з форм корпоративної (колективної) власності, що перебуває в користуванні, володінні й розпорядженні територіальних колективів та їхніх виборних органів самоврядування. Поняття комунальної власності.

Муниципальне право – це комплексна галузь права, яка становить собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які складаються в процесі визнання, становлення, організації та здійснення муніципальної влади, реалізації та захисту муніципальних прав особистості, виражають публічні та приватні, соціально-економічні та політичні цінності муніципальної демократії.

Муниципальне право як навчальна дисципліна – система знань, одержаних наукою муніципального права і практикою його створення і реалізації.

Муниципальне управління – здійснення функцій управління щодо вирішення питань місцевого значення, виходячи з локальних інтересів населення, його історичних, національних та інших особливостей і традицій, реалізуючи закріплені державним правом повноваження.

Муниципально-правова норма – це встановлений народом, державою (в тому числі шляхом ратифікації), територіальною громадою або органами місцевого самоврядування загальнообов'язковий припис, що містить правило поведінки суб'єктів суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування, розраховане на багаторазове застосування, забезпечене організаційно, матеріально-фінансово, а в разі необхідності іншими засобами, у тому числі примусу публічної влади.

Муниципально-правові відносини можна визначити як урегульовані нормами муніципального права і гарантовані державою суспільні відносини в галузі місцевого самоврядування, учасники яких вважаються носіями юридичних прав і обов'язків.

Муниципально-правові інститути – відповідні сукупності норм, що регулюють певну групу взаємопов'язаних однорідних суспільних відносин у межах галузі муніципального права.

Муниципально-правові норми – це встановлені державою, територіальною громадою або органами місцевого самоврядування правила поведінки, що регулюють суспільні відносини у сфері організації і здійснення місцевого самоврядування та виконання яких забезпечується примусовою силою держави.

Муниципій (лат. типісіріит) – адміністративна одиниця в Римській імперії, як правило, невелике місто. Спочатку, в епоху республіки в Римі, статус муниципія, що надається громаді в Італії, означав, що її члени є римськими громадянами без права голосу.

Муниципалітет це сукупність виборних органів системи місцевого самоврядування, «муниципальне утворення» як міське чи сільське поселення, в

межах якого здійснюється місцеве самоврядування і існує муніципальна власність, місцевий бюджет, виборні органи місцевого самоврядування.

Наука муніципального права – це система наукових ідей, теорій, концепцій, знань, що розкривають закономірності визнання, становлення та розвитку муніципальної влади та муніципальних прав особистості, порядок їх реалізації та гарантування, форми та методи діяльності територіальних громад, їх органів та посадових осіб у процесі вирішення питань місцевого значення, а також особливості муніципального права як галузі права.

Невиборними посадами місцевого самоврядування є ті, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної в місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України. На посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту і професійну підготовку, володіють державною мовою в обсязі, достатньому для виконання службових обов'язків.

Неподаткові надходження місцевих бюджетів – це доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, надходження від штрафів та фінансових санкцій, інші неподаткові надходження.

Об'єкти комунальної власності – це майно, що забезпечує діяльність відповідних рад і утворюваних ними органів, кошти місцевих бюджетів, державний житловий фонд, об'єкти житлово-комунального господарства, майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування, майно підприємств, місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв'язку та інформації, враховуючи націоналізоване майно, передане відповідним міністерствам, установам, організаціям, а також інше майно, необхідне для забезпечення економічного й соціального розвитку відповідної території.

Обласний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

Обласні та районні ради – органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

Органи самоорганізації населення – представницька форма місцевого самоврядування, утворена для самостійного, під свою відповідальність вирішення питань місцевого значення, виходячи з інтересів жителів відповідної території, на основі законів і локальних нормативних актів, використовуючи власні та залучені матеріально-фінансові ресурси. Це можуть бути сільські, селищні, будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів тощо, які створюються для задоволення соціально-економічних, культурних інтересів

місцевого населення.

Органи, місцевого самоврядування – це структурно-організовані колективи службовців або одного службовця, що наділяються владою у системі місцевого самоврядування для реалізації владних рішень.

Оренда комунального майна – (тобто майна, що перебуває у власності територіальної громади міста) – це майнові відносини щодо використання цілісних майнових комплексів підприємств, об'єктів нерухомості нежитлового призначення, іншого індивідуально визначеного майна міської комунальної власності (комунального майна) між власником майна, орендодавцем та орендарем.

Підзаконний нормативний акт органів місцевого самоврядування – документ (постанова, рішення), що видається в межах компетенції органу місцевого самоврядування (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільських, селищних, міських, районних у містах, обласних і районних рад), який містить норми права, обов'язкові для населення самоврядних територій, а також для установ і організацій, які здійснюють діяльність у межах цих територій.

Повноваження місцевого самоврядування – це визначені Конституцією і законами України, іншими правовими актами права і обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування із здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

Податкові надходження місцевих бюджетів – це передбачені чинним законодавством України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Політична партія – зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Посадова особа місцевого самоврядування – особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Постійні комісії місцевої ради є її робочими органами, які створюються з числа її депутатів для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, що належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради та її виконавчого комітету.

Поточний бюджет – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків;

Право комунальної власності – право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Право на службу в органах місцевого самоврядування мають громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території. На посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту й професійну підготовку, володіють державною мовою в обсязі, достатньому для виконання службових обов'язків.

Правомочний склад ради – кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку, яка становить не менш як дві третини від загального складу ради

Предмет галузі муніципального права – це суспільні відносини, які виникають у процесі вирішення територіальними громадами, органами та посадовими особами публічної влади питань місцевого значення, а також забезпечення на місцевому рівні прав і свобод людини та законних інтересів територіальних колективів і соціальних груп.

Предмет науки муніципального права – це сукупність суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування. Це відносини, які складаються в процесі виникнення, розвитку та функціонування місцевого самоврядування, причому як врегульовані, так і не врегульовані нормами муніципального права.

Представницький орган місцевого самоврядування – виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення. Наявність представницького органу, що обирається членами територіальної громади – необхідна ознака місцевого самоврядування.

Представницька демократія – здійснення влади через вільно обрані народом представницькі органи.

Принципи місцевого самоврядування – це визначені Конституцією України та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації і функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування.

Районний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Районні та обласні ради – органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст

Самооподаткування – форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру

Секретар сільської, селищної, міської ради обирається відповідною радою з числа її депутатів на строк повноважень ради за пропозицією

відповідного сільського, селищного, міського голови і працює в раді на постійній основі і не може суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи в позаурочний час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибутки, якщо інше не передбачено законом.

Сесія – основна організаційно-правова форма роботи сільських, селищних, міських, районних, обласних, районних у місті, а також міст Києва і Севастополя рад.

Система місцевого самоврядування – це сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції і повноваження.

Система науки муніципального права України – це впорядкована сукупність відносно самостійних комплексів теоретичних положень, логічний зв'язок між ними. Система науки муніципального права України включає загальну й особливу частини.

Сільські, селищні, міські ради – є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в інтересах всіх, функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією, цим та іншими законами.

Сільський, селищний, міський голова – це головна посадова особа територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста, що представляє їх інтереси. Він обирається відповідною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради.

Служба в органах місцевого самоврядування – це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

Спеціальні (юридичні) гарантії – це правові засоби забезпечення функціонування системи місцевого самоврядування, закріплені в законодавстві, а також статутах громади і актах органів місцевого самоврядування.

Субвенції – це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Суб'єкти муніципального права – учасники муніципальних відносин, які мають відповідні суб'єктивні права і виконують відповідні юридичні обов'язки в межах і порядку, передбачених муніципально-правовими нормами.

Теорія вільної громади – базується на ідеях природного права. Вона виходила з того, що право територіальної громади (звичайно, територіальної

громади «природної» адміністративно-територіальної одиниці) самостійно вирішувати свої справи має такий самий природний та невідчужуваний характер, як і права та свободи людини.

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Тимчасові контрольні комісії є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених нею питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування.

Трансферти – це кошти, одержані від інших органів публічної влади, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Фінансовий контроль місцевого самоврядування є обов'язковим елементом управління місцевими фінансовими ресурсами та дієвим інструментом, що дає змогу на належному рівні підтримувати фінансову дисципліну.

Функції територіальних громад – основні напрямки діяльності цих соціальних спільнот щодо реалізації місцевих інтересів шляхом вирішення в межах Конституції і законів України питань місцевого значення.